

# ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΙΣΜΟΣ\*

## Ο ΑΡΕΑΜΕΝΟΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ

### ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ

Υ Π Ο

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ - ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΖΑΦΕΙΡΗ

Μητροπολίτου Περιστερίου — Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

### Μ Ε Ρ Ο Σ Η'.

#### ΚΕΙΜΕΝΑ

(Καθιερώσεως καὶ ἐνάρξεως τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου)

Ὁν τρόπον ἕκαστος διμερῆς ἢ πολυμερῆς θεολογικὸς Διάλογος οὕτως καὶ ὁ μεταξὺ Ὁρθοδοξίας καὶ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ Θεολογικὸς Διάλογος οὐδόλως εἶναι ὑπόθεσις μόνον τῶν Θεολόγων ἢ μόνον τῆς ποιμαινούσης Ἐκκλησίας. Τοῦναντίον οὗτος ἀφορᾷ ἅπαν τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὅποῖον, ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, θὰ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἐνεκα ἀκριβῶς τοῦ γενικοῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὅποῖον παρουσιάζει ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος διμερῆς Διάλογος, κρίνεται ἀπαραίτητον, διὰ τὴν πλήρη καὶ τελείαν ἐνημέρωσιν τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, ὡς καὶ πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ἔργου τόσον τοῦ μέλλοντος ἱστορικοῦ ὅσον καὶ κυρίως τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ θεολογικῶν παραγόντων, οἵτινες ὀφείλουσιν ἀδιαλείπτως νὰ παρακολουθῶσι, μετὰ θερμοῦ ζήλου, ἀγάπης, συμπαθείας, ἀντικειμενικότητος καὶ ἀμέσου ἐνδιαφέροντος, τὴν πορείαν ἐκάστου Διορθοδόξου καὶ γενικώτερον Διαχριστιανικοῦ Διαλόγου καὶ νὰ ἐκφράζωσι ἐλευθέρως τὰς κρίσεις των — θετικὰς ἢ ἀρνητικὰς — ἐπὶ τοῦ ἔργου αὐτῶν, νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τόσον τοὺς λόγους τοὺς ἐκφωνηθέντας ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπίσημου καθιερώσεως καὶ ἐνάρξεως τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου, ὅσον καὶ τὰ ἐπίσημα ἀνακοινωθέντα, τὰ ὁποῖα ἐξεδόθησαν καὶ ἐδόθησαν εἰς τὸν διεθνή τύπον ἅμα τῇ πανηγυρικῇ λήξει τῶν ἐργασιῶν τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς.

Τῆς παραθέσεως τῶν κειμένων τούτων προτάσσομεν τὰ ἐπίσημα κεί-

\* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 611 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

μενα τῆς τρίτης καὶ τελευταίας Συσκέψεως τῆς Τεχνικῆς ἐκ Θεολόγων Προ-  
 παρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς, ἥτις συνειργάσθη μετὰ τῆς ἀντιστοίχου Ρω-  
 μαιοκαθολικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ κατέληξεν εἰς τὸ *κείμενον-πλαίσιον*, τὸ ὁποῖον  
 ἐχρησιμοποιήθη ὡς βάσις διὰ τὸν ἀρξάμενον θεολογικὸν Διάλογον, καὶ δὴ  
 διὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ σκοποῦ, τῆς θεματολογίας καὶ Μεθολογίας, τὴν  
 ὁποίαν ἀπεφάσισαν νὰ ἀκολουθήσωσι τὰ μέλη τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπι-  
 τροπῆς ἐν τῇ πορείᾳ τοῦ Διαλόγου<sup>1</sup>.

1. Ἡ Διορθόδοξος Τεχνικὴ ἐκ Θεολόγων Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς  
 ἀπηρτίσθη ἐκ τῶν κάτωθι μελῶν:

- 1) Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.  
 Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Τυρολόνης καὶ Σερεντίου κ. Παντελεήμων.  
 Ὁ Ἐλλογ. Καθηγητῆς κ. Ἰωάννης Ζηζιούλας.
- 2) Ἐκκλησία Ἀλεξανδρείας  
 Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Καρθαγένης κ. Παρθένιος.
- 3) Ἐκκλησία Ἀντιοχείας.  
 Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Λαοδικείας (καὶ νῦν Πατριάρχης Ἀντιοχείας) κ. Ἰγνάτιος.  
 Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ὁρους Λιβάνου κ. Γεώργιος.
- 4) Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων.  
 Ὁ Ἐλλογ. Καθηγητῆς κ. Βλάσιος Φειδᾶς.  
 Ὁ Ἐλλογ. Καθηγητῆς κ. Γεώργιος Γαλίτης.
- 5) Ἐκκλησία Ρωσίας.  
 Ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Βυμπόργκ κ. Κύριλλος.  
 Ὁ Ἐλλογ. κ. Γρηγόριος Σκομπέι.
- 6) Ἐκκλησία Ρουμανίας.  
 Ὁ αἰδεσμ. Καθηγητῆς κ. Ἰων Μπρία.  
 Ὁ αἰδεσμ. Καθηγητῆς κ. Δημήτριος Ποπέσκου, ὅστις ἔλαβε τὴν θέσιν τοῦ αἰδεσμ.  
 Ἐμὴ Ρομάν.
- 7) Ἐκκλησία Βουλγαρίας.  
 Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Δραγοβίτσης κ. Ἰωάννης.
- 8) Ἐκκλησία Κύπρου.  
 Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Πάφου (καὶ νῦν Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου) κ. Χρυσόστομος.  
 Ὁ Ἐλλογ. κ. Μακάριος Παπαχριστοφόρου, ὅστις ἔλαβε τὴν θέσιν τοῦ Ἐλλογ. Καθη-  
 γητοῦ κ. Ἀνδρέα Μητσίδη.
- 9) Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος.  
 Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Γαρδικίου (καὶ νῦν Περιστερίου) κ. Χρυσόστομος.  
 Ὁ αἰδεσμ. Καθηγητῆς κ. Ἰωάννης Ρωμανίδης. Τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς Ἐκκλησίας  
 τῆς Ἑλλάδος ἀρχικῶς μετέσχεν ὁ Ἐλλογ. Καθηγητῆς κ. Ἰωάννης Καρμίρης, ὅστις  
 παρητήθη.
- 10) Ἐκκλησία Γεωργίας.  
 Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Σουχούμ καὶ Ἀβχαζίας κ. Νικόλαος.
- 11) Ἐκκλησία Φιλλανδίας.  
 Ὁ αἰδεσμ. Ματθαῖος Σιδόροφ.
- 12) Ἐκκλησία Πολωνίας.  
 Ὁ Πανοσιολ. Ἡγούμενος Συμεὼν Ρομαντσούκ.

Ὁρισμένοι ἐκ τῶν ὡς ἄνω ἐκπροσώπων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν δὲν ἔλαβον  
 μέρος καὶ εἰς τὰς τρεῖς ἐν τῷ ἐν Σαμπεζὺ Κέντρῳ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου

## Ι. ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΜΙΚΤΗΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΗΣ ΟΜΑΔΟΣ<sup>1</sup>

Ἡ Ὁρθόδοξος καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, πορευόμεναι ἐν διαλόγῳ ἀγάπης, συνέστησαν δύο τεχνικὰς ἐκ θεολόγων ἐπιτροπὰς πρὸς προπαρασκευὴν τοῦ θεολογικοῦ διαλόγου μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Αἱ δύο αὗται ἐπιτροπαὶ συνέστησαν, ἀπὸ κοινοῦ, μίαν μικτὴν συντονιστικὴν ὁμάδα, ἡ ὁποία, συνελθοῦσα ἐν Ρώμῃ ἀπὸ τῆς 29ης Μαρτίου μέχρι τῆς 1ης Ἀπριλίου 1978, περιελάμβανε τὰ ἑξῆς πρόσωπα:

Ἀπὸ πλευρᾶς ὀρθοδόξου:

- τὴν Α.Σ. τὸν Μητροπολίτην Καρθαγένης κ. Παρθένιον (Πρόεδρον).
- τὴν Α.Σ. τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Βυμπόργκ κ. Κύριλλον.
- τὸν αἰδεσιμολογιώτατον καθηγητὴν κ. Ἰωάν Μπρία.
- τὸν καθηγητὴν κ. Ἰωάννην Ζηζιούλαν.
- τὸν Ἀρχιμανδρίτην κ. Σπυρίδωνα Παπαγεωργίου (γραμματέα).

Ἀπὸ πλευρᾶς ρωμαιοκαθολικῆς:

- τὴν Α.Σ. τὸν Ἐπίσκοπον κ. Ραμόν Τορρέλλα (Πρόεδρον).
- τὸν ὁσιολογιώτατον κ. Πιέρ Ντυπρέ.
- τὸν ὁσιολογιώτατον κ. Τζὼν Λόνγκ.
- τὸν ὁσιολογιώτατον κ. Ἐμμανουήλ Λάννε.
- τὸν ὁσιολογιώτατον κ. Ἐλευθέριον Φορτίνο (γραμματέα).

Κατὰ τὴν συνάντησιν ταύτην ἡ συντονιστικὴ ὁμάς ἐξήτασε τὰ μέχρι τοῦδε πορίσματα τῆς ἐργασίας τῶν δύο ἐπιτροπῶν. Συνεφώνησεν, ὅπως προτείνῃ εἰς τὰς ἐκατέρωθεν ἐπιτροπὰς τὸ ἀκόλουθον σχέδιον πρὸς ἑναρξιν τοῦ διαλόγου. Τὸ σχέδιον τοῦτο, μετὰ τῶν συνημμένων αὐτῷ συστάσεων, θὰ ὑποβληθῇ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀρχὰς ἐκάστης πλευρᾶς διὰ ν' ἀποτελέσῃ τὴν βάσιν τῆς ἐργασίας τῆς μελλούσης ἐπὶ τοῦ διαλόγου ἐπιτροπῆς.

## ΣΧΕΔΙΟΝ ΠΡΟΣ ΕΝΑΡΞΙΝ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ

### 1. Σκοπὸς τοῦ Διαλόγου.

Σκοπὸς τοῦ διαλόγου μεταξύ Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ Ὁρθοδόξου Ἐκ-

συγκληθείσας Συνελεύσεις τῆς Μικτῆς ἐκ Θεολόγων Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς, ἥτις ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς Συνελεύσεως συνεκροτήθη εἰς σῶμα καὶ ἐξέλεξε τὴν Συντονιστικὴν αὐτῆς Ἐπιτροπὴν, ἥτις συνεργάσθη μετὰ τῆς ἀντιστοίχου Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐπιτροπῆς. Γραμματεὺς τῆς Συντονιστικῆς Ἐπιτροπῆς διωρίσθη ὁ Πανοσιολ. Ἀρχιμανδρίτης κ. Σπυρίδων Παπαγεωργίου.

1. Ἡ Ἐκθεσις αὕτη τῆς Μικτῆς Συντονιστικῆς Ὁμάδος ἐχαρκτηρίσθη ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ὡς «Κείμενον-πλαίσιον» τοῦ Θεολόγου. Ὑπὸ τὴν νέαν δὲ ταύτην ὀνομασίαν παραπέμπομεν εἰς τὴν παροῦσαν ἐργασίαν.

κλησίας εἶναι ἡ ἀποκατάστασις τῆς πλήρους κοινωνίας μεταξύ τῶν δύο τούτων Ἐκκλησιῶν. Ἡ κοινωνία αὕτη θὰ εὕρῃ τὴν ἑκφρασιν αὐτῆς ἐν τῇ κοινῇ τελέσει τῆς Εὐχαριστίας καὶ ἐν τῇ ἐνότητι, βάσει τοῦ κοινοῦ βιώματος καὶ τῆς κοινῆς παραδόσεως τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας.

## 2. Μέθοδος τοῦ Διαλόγου.

Δοθέντος, ὅτι τοιοῦτος τυγχάνει ὁ σκοπὸς τοῦ διαλόγου μεταξύ Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἡ καλλιτέρα μέθοδος προσεγγίσεως καὶ συζητήσεως τῶν διαφορῶν σχετικῶν προβλημάτων θὰ ἔδει νὰ περιλαμβάνῃ τὰ ἑξῆς στοιχεῖα:

1. Ὁ διάλογος δεόν νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὰ ἐνοῦντα τὴν Ὁρθόδοξον καὶ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν στοιχεῖα. Τοῦτο οὐδόλως σημαίνει ὅτι εἶναι ἐπιθυμητὸν ἢ καὶ δυνατὸν νὰ ἀποφευχθοῦν τὰ διαιροῦντα εἰσέτι τὰς δύο Ἐκκλησίας προβλήματα. Σημαίνει μόνον, ὅτι ἡ ἑναρξίς τοῦ διαλόγου δεόν νὰ γίνῃ ἐν πνεύματι θετικῷ καί, ἐν τοιοῦτῳ πνεύματι, ν' ἀντιμετωπισθοῦν τὰ ἐκ τοῦ μακράϊωνος χωρισμοῦ συσσωρευθέντα προβλήματα.

2. Κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν θεολογικῶν προβλημάτων, ἅτινα ὑφίστανται μεταξύ Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, δεόν νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν καὶ αἱ πλέον πρόσφατοι ἐξελίξεις τόσον εἰς τὸν θεολογικὸν ὅσον καὶ εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν τομέα εἰς τὰς σχέσεις μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἡ ἱστορία τοῦ παρελθόντος δὲν δύναται βεβαίως ν' ἀγνοηθῇ, ἴσως δὲ καὶ δύναται ν' ἀποβῇ ὑποβοηθητικὴ τῆς θετικῆς πορείας τοῦ διαλόγου (π.χ. ἡ μελέτη τῆς Συνόδου τοῦ 879/80 μ.Χ.). Ἐπιβάλλεται ὅμως, ὅπως αἱ ἱστορικαὶ ἐξελίξεις τοῦ παρελθόντος τεθοῦν καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τόσον τῶν νεωτέρων θεολογικῶν ἐξελίξεων ὅσον καὶ τῆς προσφάτου ἐκκλησιαστικῆς πράξεως ἐν τῇ Ρωμαιοκαθολικῇ καὶ τῇ Ὁρθοδόξῃ Ἐκκλησίᾳ.

3. Κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν ὑφισταμένων προβλημάτων δεόν νὰ γίνηται διάκρισις μεταξύ τῶν διαφοροποιήσεων ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀνεκταὶ ὡς πρὸς τὴν κοινωνίαν ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ καὶ ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπαράδεκτοι καὶ ἀπαιτοῦν ὅπως ἐξευρεθῇ λύσις καὶ κοινὴ συμφωνία.

Ὑπάρχουν πλεῖστοι ὅσοι ἐξελίξεις ὀφειλόμεναι εἰς εἰδικὰς ἱστορικὰς συνθήκας ποὺ ἐπεκράτησαν εἴτε εἰς τὴν Ἀνατολὴν εἴτε εἰς τὴν Δύσιν μονομερῶς. Αἱ τοιαῦται ἐξελίξεις δὲν ἀποτελοῦν κατ' ἀνάγκην ἀποδεκτέα ἢ ἀπορρίψιμα σημεῖα παρ' ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν, ἀλλ' οὔτε ὅμως δύνανται νὰ θεωρηθοῦν συλλήβδην καὶ ἄνευ περαιτέρω ἐξετάσεως ὡς ἀδιάφορα διὰ τὴν κοινωνίαν ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ στοιχεῖα. Εἶναι ἀπαραίτητον, συνεπῶς, ὅπως ἐν ἐκάστῃ ἰδιαιτέρᾳ περιπτώσει ἀναζητῶνται τὰ κριτήρια, διὰ τῶν ὁποίων θὰ



κριθοῦν εἴτε ὡς ἀνεκταὶ εἴτε ὡς ἀπαράδεκτοι αἱ ἐπὶ μέρους συντελεσθεῖσαι διαφοροποιήσεις τόσον ἐν τῇ Ρωμαιοκαθολικῇ ὥσον καὶ ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ.

4. Κρίνεται σκόπιμον, ὅπως κατὰ τὸν διάλογον ληφθῇ σοβαρῶς ὑπ' ὅψιν καὶ χρησιμοποιηθῇ πλήρως ἡ γενομένη κατὰ καιροὺς ἐργασία διαφόρων μικτῶν ἐκ ρωμαιοκαθολικῶν καὶ ὀρθοδόξων θεολόγων ὁμάδων μελέτης.

5. Ὁ διάλογος τῆς ἀγάπης δέον νὰ συνοδεύῃ συνεχῶς τὸν θεολογικὸν διάλογον ὥστε νὰ ὑποβοηθῇται ἡ λύσις τῶν δυσχερεῶν καὶ νὰ ἐνισχύηται ἡ καλλιέργεια τῶν ἀδελφικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν τόσον ἐπὶ τοῦ τοπικοῦ ὥσον καὶ τοῦ γενικωτέρου πεδίου, ἀναθεωρουμένων δυσαρέστων καταστάσεων, ὡς ἐπὶ παραδείγματι τῆς «οὐνίας», τοῦ προσηλυτισμοῦ κ.τ.τ. Γενικῶς, ὁ θεολογικὸς διάλογος δύναται νὰ εἶναι καρποφόρος μόνον ἐν ἀτμοσφαίρᾳ ἀγάπης, ταπεινοφροσύνης καὶ προσευχῆς.

6. Ὑπὸ τὸ φῶς τοῦτο, τὰ διαφοροποιοῦντα τὰς Ἐκκλησίας ἡμῶν σημεῖα δύνανται καὶ ὀφείλουν ν' ἀντιμετωπισθοῦν διὰ νέου τρόπου. Ἐλπίζεται, ὅτι τοιοῦτοτρόπως τὰ ἐμπόδια ταῦτα θὰ ὑπερπηδηθοῦν βαθμιαίως, θὰ καταστῇ δὲ δυνατόν νὰ καταργηθοῦν διαδοχικῶς τὰ συγκεκριμένα ἐμπόδια, τὰ ὁποῖα παρεμβάλλονται εἰς τὴν ἐπανέναρξιν τῆς κοινῆς ζωῆς μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

### 3. Θέματα τῆς πρώτης φάσεως τοῦ Διαλόγου.

1. Ὡς πρὸς τὰ θέματα, ἅτινα δέον ν' ἀποτελέσουν τὸ ἀντικείμενον τοῦ διαλόγου εἰς πρῶτον στάδιον, κρίνεται πρόσφορος διὰ θετικὴν καὶ εἰς βάθος ἐξέτασιν τῶν προβλημάτων τοῦ διαλόγου ἡ μελέτη τῶν Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ μυστηριακὴ ἐμπειρία καὶ ἡ θεολογία ἐκφράζονται δι' ἀλλήλων. Ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ μελέτη τῶν Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας εἰς πρῶτον στάδιον προσφέρεται ὡς λίαν θετικὸν καὶ φυσικὸν θέμα. Ἐκ τῆς μελέτης τῶν περὶ τὰ Μυστήρια προβλημάτων θὰ ἀχθῶμεν κανονικῶς εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐκκλησιολογικῶν καὶ ἄλλων πλευρῶν τῆς πίστεως, χωρὶς ν' ἀποστῶμεν τοῦ βιωματικοῦ χαρακτήρος, ὁ ὁποῖος εἶναι θεμελιώδης διὰ τὴν θεολογίαν.

2. Ἐν τῇ ἐξετάσει τοῦ θέματος τῶν Μυστηρίων εἰς τὰ πλαίσια τοῦ διαλόγου, ἡ ἐπὶ τοῦ διαλόγου ἐπιτροπὴ θὰ πρέπει ν' ἀποδесμευθῇ ὥσον εἶναι δυνατόν ἀπὸ τὴν προβληματικὴν, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησεν ἡ σχολαστικὴ θεολογία τοῦ παρελθόντος. Ἐπιβάλλεται συνεπῶς, εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ὅλης προβληματικῆς περὶ τὸ θέμα τῶν Μυστηρίων νὰ μελετηθοῦν καὶ ληφθοῦν σοβαρῶς ὑπ' ὅψιν ὅλαι αἱ νεώτεραι θεολογικαὶ προσπάθειαι τόσον ἐν τῇ ρωμαιοκαθολικῇ ὥσον καὶ ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ θεολογίᾳ πρὸς ἐπανασύνδεσιν πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας.

3. Ὁ κύριος σκοπὸς ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ θέματος τῶν Μυστηρίων δὲν εἶναι ἡ ἐξέτασις ὅλων τῶν πλευρῶν τοῦ εὐρυτάτου τούτου θέματος, ἀλλὰ τῶν πλευρῶν πρωτίστως ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι ἄπτονται τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. Τὰ κύρια, συνεπῶς, προβλήματα, τὰ ὁποῖα δέον νὰ τεθοῦν πρὸς συζήτησιν συνδέονται πρὸς τὴν ἐκκλησιολογίαν ἐν τῇ εὐρείᾳ θεολογικῇ σημασίᾳ αὐτῆς, εἰδικώτερον δὲ πρὸς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἡ παρουσία ἢ ἡ ἀπουσία ἐνότητος μεταξὺ ρωμαιοκαθολικῶν καὶ ὀρθοδόξων ἐπηρεάζει τὴν μυστηριακὴν κοινωνίαν καὶ τὴν καθόλου χριστιανικὴν ζωὴν τῶν πιστῶν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν καὶ ἀντιστρόφως.

4. Ἐὰν ἐπιχειρήσωμεν μίαν ἐπανασύνδεσιν τῆς περὶ τὰ Μυστήρια προβληματικῆς μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, θὰ ἴδωμεν ὅτι πρωταρχικῶς καὶ κατ' οὐσίαν δὲν πρέπει νὰ γίνηται λόγος περὶ πολλῶν Μυστηρίων, ἀλλὰ περὶ ἐνὸς Μυστηρίου, τοῦ «Μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ», ἐκφραζομένου καὶ πραγματοποιουμένου, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, ὡς Μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας. Τὰ Μυστήρια δὲν πρέπει νὰ νοῶνται ὡς αὐτόνομοι πράξεις ἢ ὡς ἀτομικὰ μέσα διοχετεύσεως τῆς θείας χάριτος, ἀλλ' ὡς ἐκφάνσεις καὶ πραγματώσεις τοῦ ἐνὸς Μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας.

5. Τὸ ἐν τούτῳ Μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας ἐκφράζεται καὶ πραγματοποιεῖται ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ θεῇ Εὐχαριστίᾳ. Δὲν εἶναι τυχαῖον, ὅτι καὶ λειτουργικῶς ἀκόμη πάντα τὰ ἐπὶ μέρους Μυστήρια συνεδέοντο, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, πρὸς τὴν Εὐχαριστίαν. Ἡ Εὐχαριστία συνεπῶς δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐν μυστήριον μεταξὺ τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὡς τὸ Μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας καὶ συνεπῶς ἡ βάσις τῆς ὅλης μελέτης τοῦ θέματος τῶν Μυστηρίων ἐν τῷ πλαίσίῳ τοῦ διαλόγου.

6. Μὲ βάσιν καὶ ἀφετηρίαν τὸ Μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ διαλόγου θὰ κληθῇ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὰ ἀκόλουθα βασικὰ προβλήματα:

α) Ποία ἡ σχέσις τῶν λοιπῶν «μυητικῶν μυστηρίων», τοῦτέστι τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ χρίσματος πρὸς τὴν θεῖαν Εὐχαριστίαν; Ἐν τῇ Δύσει τὰ τρία ταῦτα μυστήρια διεχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων λειτουργικῶς ἐν τῇ βαπτίσει τῶν νηπίων. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ παρέμειναν τὰ τρία ταῦτα μυστήρια ἡνωμένα, καίτοι κατὰ τρόπον σκιδώδη καὶ οὐχὶ πλήρως ἱκανοποιητικόν. Ποίαν σπουδαιότητα κέκτηται ὁ διαχωρισμὸς οὗτος διὰ τὴν περὶ ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ἀντίληψιν καὶ δι' αὐτὴν τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῶν πιστῶν;

Ἔτερον συναφὲς πρὸς αὐτὸ ἐρώτημα εἶναι ἡ «ἀναγνώρισις» τῶν μυστηρίων τούτων μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν. Μέχρι ποίου σημείου εἶναι δυνατόν νὰ λεχθῇ ὅτι ἀναγνώριζει τις τὸ βάπτισμα μιᾶς Ἐκκλησίας χωρὶς νὰ συμμετέχῃ εἰς τὴν θεῖαν Εὐχαριστίαν τῆς Ἐκκλησίας ταύτης; Πῶς δυνάμεθα νὰ

ἔχωμεν ἐνότητα ὡς πρὸς ἓν μόνον ἢ δύο ἐκ τῶν τριῶν τούτων μυητικῶν μυστηρίων;

β) Ποία ἡ σχέσις τῶν Μυστηρίων - νοουμένων πάντοτε ὡς ἡνωμένων μετὰ τῆς θείας Εὐχαριστίας — πρὸς τὴν δομὴν καὶ διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας (ἢ τὴν κανονικὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας); Ἐνταῦθα δεόν νὰ ἐξετασθῇ τὸ ζήτημα, ἐὰν δύναται νὰ υπάρξῃ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ «διοικήσις» ἢ δομὴ ἢ «κανονικὴ δικαιοδοσία», ἢ ὅποια νὰ μὴ πηγάζῃ ἀμέσως καὶ ἀναποφεύκτως ἐκ τῆς μυστηριακῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, εἰδικῶς διὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην ἐκ τῆς χειροτονίας καὶ τῆς Εὐχαριστίας. Εἶναι προφανές, ὅτι σωρεῖα προβλημάτων σχέσεως Μυστηρίου καὶ κανονικῆς δικαιοδοσίας παρουσιάζεται εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἅτινα συνδέονται ἀμέσως πρὸς τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας.

γ) Δεδομένου, ὅτι ἡ Ἐκκλησία οἰκοδομεῖται καὶ πραγματοποιεῖται ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ διὰ τῆς θείας Εὐχαριστίας τῆς περὶ τὸν ἕνα ἐπίσκοπον συνθηροισμένης τοπικῆς κοινότητος, ποία ἡ σημασία τοῦ γεγονότος τούτου διὰ τὴν κοινωνίαν ὅλων τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ διὰ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ μαρτυρίαν αὐτῶν.

δ) Ὑπὸ ποίαν ἔννοιαν ἡ ὀρθὴ πίστις (ὀρθοδοξία) συνδέεται πρὸς τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας; Ἀποτελεῖ αὕτη προϋπόθεσις μυστηριακῆς κοινωνίας — καὶ ἐὰν ναί, ὑπὸ ποίαν ἔννοιαν καὶ μέχρι ποίου σημείου; — ἢ ἀποτέλεσμα καὶ ἔκφρασις τοιαύτης κοινωνίας ἢ τὸ συναμφοτέρον; Τὸ θέμα τοῦτο εἶναι οὐσιῶδες προκειμένου περὶ τῆς μυστηριακῆς καὶ ἰδίᾳ τῆς εὐχαριστιακῆς ἐνότητος.

7. Κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν προβλημάτων τούτων κρίνεται ἀπαραίτητον ὅπως τίθεται ἡ ὅλη συζήτησις τοῦ θέματος τῶν μυστηρίων ὑπὸ τὸ φῶς ἀδιακόπως τῶν ἐξῆς θεμελιωδῶν ἐρωτημάτων:

α) Πῶς πρέπει νὰ νοηθῇ ἡ ὅλη δομὴ τῆς μυστηριακῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας ἐν σχέσει πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα; Ποία σχέσις ὑπάρχει μετὰ τῶν μυστηρίων καὶ τῆς χριστολογίας, τῆς πνευματολογίας καὶ τῆς τριαδολογίας; Ὑπὸ τὸ πρῶσμα τοῦτο θὰ ἔδει νὰ τεθοῦν, ἐπὶ παραδείγματι, τὰ προβλήματα, ἅτινα ἀφοροῦν εἰς τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἢ εἰς τὰ αἰσθητὰ στοιχεῖα τῶν μυστηρίων, ἢ ἀκόμη εἰς τὴν σχέσιν τοῦ τελούντος (τὸ Μυστήριον) καὶ τῆς κοινότητος ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

β) Συναφές πρὸς τοῦτο εἶναι καὶ τὸ πρόβλημα τῆς σημασίας τῆς ἔσχατολογίας ἐν τῇ θεωρήσει τῶν Μυστηρίων. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐν τῇ Δύσει ἐπεκράτησε περισσότερον μία ἱστορικὴ προσέγγισις τῶν μυστηρίων, ἐνῶ εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἀνατολὴν ἡ θεώρησις τῶν μυστηρίων ὑπῆρξε περισσότερον «εἰκονολογικὴ» καὶ «μετα-ἱστορικὴ». Ὑπάρχουν προβλήματα, τὰ ὅποια ἀνα-

φύονται εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καὶ τὰ ὅποια εἶναι οὐσιώδη διὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας;

γ) Τὸ ἀνθρωπολογικὸν ἐρώτημα, τέλος, τονιζόμενον διαφόρως ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει, δὲν πρέπει νὰ παραθεωρηθῇ ἐν τῇ μελέτῃ τῶν μυστηρίων. Διερωτᾶται τις, ἐπὶ παραδείγματι, ποία εἶναι ἡ νέα πραγματικότης (ἡ «καινὴ κτίσις»), τὴν ὁποίαν δημιουργεῖ ἡ μυστηριακὴ ζωὴ; Εἰς τί συνίσταται ἡ καινὴ κτίσις; Δέον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι, διὰ τὴν θεολογίαν καὶ διὰ τὴν παράδοσιν, τὰ μυστήρια, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς θείας Εὐχαριστίας, περιέχουν διαστάσεις εὐρυτέρας τοῦ ψυχολογικοῦ καὶ ἀτομικοῦ πεδίου καὶ ἐκτεινόμενας μέχρι καὶ τῆς μεταμορφώσεως καὶ αὐτοῦ τοῦ κοινωνικοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ φυσικοῦ, κοσμικοῦ περιβάλλοντος τοῦ ἀνθρώπου. Πῶς νοεῖται ἡ μεταμόρφωσις αὕτη καὶ ποίας ἐπιπτώσεις δύναται νὰ ἔχῃ μία τοιαύτη θεώρησις ἐπὶ τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ζωῆς τῶν πιστῶν;

#### 4. Κατάλογος προτεινομένων θεμάτων.

1. Τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ ἐκφραζόμενον καὶ πραγματοποιούμενον, διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας (σελ. 4-5, παράγραφος 4). Πῶς δέον νὰ νοηθῇ ἡ μυστηριακὴ φύσις τῆς Ἐκκλησίας ἐν σχέσει πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα; Ποία σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν μυστηρίων καὶ τῆς χριστολογίας, τῆς πνευματολογίας καὶ τῆς τριαδολογίας; (σελ. 6-7, παράγραφος 7/α).

2. Ἡ Εὐχαριστία ὡς κατ' ἐξοχὴν μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας (σελ. 5, παράγραφος 5).

3. Τὰ μνητικά μυστήρια, αἱ σχέσεις αὐτῶν καὶ ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας (σελ. 5-6, παράγραφος 6/α).

4. Σχέσεις μεταξὺ τῶν μυστηρίων καὶ τῆς κανονικῆς δομῆς τῆς Ἐκκλησίας (σελ. 6, παράγραφοι 6/β-γ).

5. Ἡ πίστις καὶ ἡ μυστηριακὴ κοινωνία (σελ. 6, παράγραφος 6/δ).

6. Τὰ μυστήρια εἰς τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ πρὸς τὴν ἐσχατολογίαν (σελ. 7, παράγραφος 7/β).

7. Τὰ μυστήρια καὶ ἡ ἀνακαίνισις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου (σελ. 7, παράγραφος 7/γ).

8. Αἱ λειτουργικαὶ διαφοροποιήσεις ἐν τῇ τελέσει τῶν μυστηρίων.

#### 5. Συστάσεις.

Ἡ συντονιστικὴ ὁμάς, παρουσιάζουσα τὴν ἔκθεσιν ταύτην εἰς τὰς ἐκατέρωθεν ἐπιτροπὰς, συνιστᾷ ὁμοφώνως:

— ὅπως συσταθοῦν τὸ ταχύτερον αἱ ἐπιτροπαί, αἵτινες θὰ εἰσέλθουν εἰς διάλογον.

- ὅπως τὸ προτεινόμενον σχέδιον ἀποτελέσῃ τὴν βάσιν τῆς ἐργασίας τῶν ἐπιτροπῶν τούτων κατὰ τὴν πρώτην φάσιν τοῦ διαλόγου·
- ὅπως αἱ ἐπιτροπαὶ ἀπαρτισθοῦν, ἐκατέρωθεν, ἐξ ἴσου ἀριθμοῦ μελῶν.
- 1η Ἀπριλίου 1978.

## II. ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΕΙΣ ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣΑΙ ΕΠΙ Τῇ ΚΑΘΙΕΡΩΣΕΙ ΚΑΙ ΕΝΑΡΞΕΙ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ

*Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνος Μελλίτωνος  
Ἐκτάκτου Πατριαρχικοῦ Ἀπεσταλμένου*

### 1. ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ

*Πρὸς τοὺς Συνέδρους τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῶν Ἐκκλησιῶν Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ Ὁρθοδόξου ἐπὶ τῇ Καθιερώσει καὶ ἐνάρξει τοῦ Διαλόγου<sup>1</sup>.*

Σεβάσμιοι καὶ ἀγαπητοὶ ἀδελφοί,

Ἐξ ὀνόματος τοῦ Ἐπισκόπου τῆς νήσου ταύτης, τοῦ Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. κ. Δημητρίου τοῦ Α', μετὰ μεγίστης χαρᾶς καλωσορίζω ὑμᾶς εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον τόπον καὶ ἀπευθύνω πρὸς ἕνα ἕκαστον ὑμῶν τὸν χαιρετισμὸν του, χαιρετισμὸν ἀγάπης καὶ εἰρήνης ἐν Χριστῷ.

Λοιπὸν, χαίρετε, χαρῶμεν ἀπὸ κοινοῦ, ἵνα ἡ χαρὰ ἡμῶν ᾖ πεπληρωμένη.

Σεβάσμιοι Σύνεδροι,

Ὁ λόγος ποὺ μᾶς συνήγαγε ἐδῶ ὑπερβαίνει τὸν ἀνθρώπινον λόγον. Εἶναι ὁ ἐν ἀρχῇ Θεὸς Λόγος. Εἶναι ὁ ἴδιος Λόγος ποὺ ἔφερεν εἰς τὴν νῆσον τὴν καλουμένην Πάτμον τὸν Μαθητὴν «ὃν ἡγάπα ὁ Ἰησοῦς» (Ἰωάν. 19,26), Ἰωάννην τὸν Θεολόγον.

Ἰσως αἱ συνθῆκαι, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐπραγματοποιήθησαν ἡ μεταφορὰ ἐκείνου καὶ ἡ μεταφορὰ ἡμῶν, ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ φαίνωνται διαφορετικά. Ὅμως, ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, μᾶς ἀποκαλύπτεται ὅτι καὶ αἱ συνθῆκαι προσομοιάζουν.

Λέγει ὁ Ἰωάννης εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν του: «Ἐγὼ Ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς ὑμῶν καὶ συγκοινωνὸς ἐν τῇ θλίψει καὶ βασιλείᾳ καὶ ὑπομονῇ ἐν Ἰησοῦ, ἐγενόμην ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένῃ Πάτμῳ διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ· ἐγενόμην ἐν πνεύματι ἐν τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ» (Ἀποκ. 1,9-10).

1. Ἐξεφωνήθη κατὰ τὴν Δοξολογίαν ἐν τῷ Καθολικῷ τῆς Ἱερᾶς Πατριαρχικῆς καὶ Σταυροπηγιακῆς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐν Πάτμῳ, τῇ 29ῃ Μαΐου 1980.

Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἦλθεν εἰς τὴν Πάτμον κατὰ διάταγμα τοῦ αὐτοκράτορος Δομετιανοῦ, ἐξόριστος καὶ δέσμιος. Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας ἦλθε.

Ἡμεῖς φαινομενικῶς καὶ κατὰ κόσμον ἦλθομεν εἰς τὴν Πάτμον ὑπὸ διαφόρους συνθήκας, ἐλεύθεροι καὶ οὐχὶ δέσμιοι. Ὅμως, κατ' οὐσίαν, ἦλθομεν δέσμιοι καὶ ἐξόριστοι καὶ ἡμεῖς.

Ἀναλύομαι. Ἦλθομεν καὶ ἡμεῖς ἐξόριστοι, ὅχι τοῦ ἄρχοντος τοῦ κόσμου, ἀλλὰ ἐξόριστοι τῆς ἀπολεσθείσης εἰρήνης μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, καὶ δέσμιοι ὅχι τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλὰ τῶν ἰδίων μας διαιρέσεων. Ὅμως καὶ πάλιν ἦλθομεν, ὅπως ὁ Ἰωάννης «διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ».

Καὶ αἱ κατ' οὐσίαν προσομοιάζουσαι συνθήκαι συνεχίζονται. Ὁ Ἰωάννης ἦλθεν εἰς τὴν Πάτμον ὡς «ἀδελφός» πρὸς τοὺς συγκροτοῦντας τὰς κατὰ τόπους Ἐκκλησίας· ἀλλὰ καὶ ὡς «συγκοινωνὸς ἐν τῇ θλίψει καὶ βασιλείᾳ καὶ ὑπομονῇ ἐν Ἰησοῦ». Ἡ θλίψις καὶ ἡ ὑπομονὴ εἶναι ἀλληλένδετοι πρὸς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἄλλο ἂν εἶναι ὑπὸ διαφορετικὰ χαρακτηριστικὰ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰωάννου καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν μας.

Δὲν εἶναι νοητὸν νὰ ἔχωμεν συνέλθει ἐδῶ κατὰ διάφορον τοῦ Ἰωάννου τρόπον. Ἐχομεν συνέλθει καὶ ἡμεῖς ὡς ἀδελφοὶ ἀποξενωθέντες ἀπ' ἀλλήλων, ὅχι γεωγραφικῶς ἢ διατάγματι τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλ' ἀποξενωθέντες τῷ πνεύματι καὶ τοῖς ἀνθρωπίνους παραπτώμασι· ὅμως πάλιν «ἐν τῇ θλίψει καὶ βασιλείᾳ καὶ ὑπομονῇ ἐν Ἰησοῦ».

Ἄλλο ζήτημα, ἂν ἡ θλίψις καὶ ἡ ὑπομονὴ τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Δύσει εἶναι διάφορος τῆς θλίψεως καὶ τῆς ὑπομονῆς τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ· ὅμως εἶναι θλίψις καὶ ὑπομονὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐνοῦται ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ δὲ βασιλεία Του εἶναι μία καὶ ἀδιαίρετος εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ὑπὲρ τὰς συνθήκας, τὰς ἐξωτερικῶς διαφοροποιημένας, εἰς τὸ βάθος ὅμως προσομοιάζουσας, τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι ὁ Ἰωάννης ἦλθεν εἰς Πάτμον «ἐν πνεύματι» καὶ «διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ».

Ἐρωτῶ. Ποία ἄλλη δύναμις ἦτο δυνατόν νὰ μᾶς φέρῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἰς τὴν Πάτμον, ρωμαιοκαθολικοὺς καὶ ὀρθοδόξους, ἐν σχίσματι πρὸς ἀλλήλους, δὸς δ' εἰπεῖν καὶ ἐχθροὺς πρὸς ἀλλήλους μέχρι τῆς χθές, ἂν μὴ τὸ Πνεῦμα; Ποία ἄλλη δύναμις;

Πιστεύω ὅτι ἐγενόμεθα ἐν Πάτμῳ «ἐν Πνεύματι», ὡς ὁ Ἰωάννης. Καὶ πρέπει νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ἐγενόμεθα διὰ τὸν ἴδιον λόγον, ἥτοι, ὅπως ὁ Ἰωάννης, «διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ».

Εἴμεθα ἐδῶ «διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ». Ἡ ἐλευσίς μας, ἡ συνάντησίς μας, ἡ παρουσία μας καὶ τὸ ἔργον μας εἶναι νὰ

διεξαγάγωμεν θεολογικὸν διάλογον μεταξύ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ποὺ ἀντιπροσωπεύουν τὰ δύο μεγάλα τμήματα τῆς διηρημένης Χριστιανοσύνης τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως.

Τὸ πνευματικὸν κλίμα τῆς Πάτμου δίδει εἰς τὸν διάλογόν μας τοῦτον τὸ ἴδιόν του κλίμα, τὸ ὁποῖον διὰ τὴν Χριστιανοσύνην καὶ τὸν κόσμον ὅλον δὲν ἤμπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλο τι, παρὰ ἀποκαλυπτικὸν καὶ προφητικόν. Ὁ δὲ Ἰωάννης μᾶς δίδει τὸ δυναμικὸν τοῦ διαλόγου μας, ἥτοι «διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ».

Ἀδελφοί,

Ἦλθομεν εἰς τὴν Πάτμον, τὸν κατ' ἐξοχὴν τοῦτον τόπον τῆς ἀποστολικῆς θεολογίας πρωτίστως διὰ νὰ ἀκροασθῶμεν καὶ οὐχὶ νὰ ὁμιλήσωμεν. Διὰ νὰ ἐπανεύρωμεν τὴν θεολογίαν τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Πατέρων τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, καί, δι' αὐτῆς, νὰ ἐπιστρέψωμεν οἱ πάντες εἰς «τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ». Μόνον ἐὰν ἐπανεύρωμεν ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους θὰ δυνηθῶμεν νὰ δώσωμεν ἀποφασιστικὴν «μαρτυρίαν Ἰησοῦ».

Ἡ ἐπανασυνάντησίς μας ἐν ἐκκλησιαστικῇ δομῇ καὶ ἐκφράσει, καὶ οὐχὶ ἐν ἀπλῷ ἀκαδημαϊκῷ σχήματι, ἔπειτα ἀπὸ αἰῶνας σχίσματος καὶ διαιρέσεως, καὶ ὁ θεολογικὸς μας διάλογος καὶ ἡ ἐπιδιώξις του, ὅπως, σὺν Θεῷ, αἰσίως καταλήξῃ εἰς ὁμοφωνίαν καὶ κοινὴν ὁμολογίαν πίστεως, δὲν ἀποτελοῦν, ὅπως πάντες θὰ συμφωνῇτε, αὐτοσκοπὸν, ἥτοι μίαν περιωρισμένην χριστιανικὴν ἐνότητα ρωμαιοκαθολικῶν καὶ ὀρθοδόξων, ἀλλ' ὁ διάλογός μας εἶναι «διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ», ποὺ συνάπτεται πρὸς τὴν ὅλην, μίαν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν αὐτομάτως — διότι τὰ δύο εἶναι ἀλληλένδετα καὶ ἀδιαχώριστα — διὰ τὴν «μαρτυρίαν Ἰησοῦ».

Ὁ σήμερον καθιερούμενος καὶ ἀρχόμενος θεολογικὸς μας διάλογος εἶναι καὶ ὀφείλει νὰ εἶναι «μαρτυρία Ἰησοῦ» ἐνδοχριστιανικῶς καὶ ἐξωχριστιανικῶς, πρὸς ἅπαντα τὰ ἔθνη, πρὸς τὸν κόσμον ὅλον, πρὸς τὴν δημιουργίαν ἅπασαν. Νὰ εἶναι ἐπανευαγγελισμὸς καὶ εὐαγγελισμὸς.

Κατὰ τὴν, ἐν πνεύματι Χριστοῦ, κρίσιν τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, καί, ὡς πέποιθα, συνόλου τῆς Ὁρθοδοξίας αὐτὸ εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, ἡ ἀνάγκη τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ τὸ αἶτημα τῶν καιρῶν μας, ἡ προσδοκία τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν μὴ χριστιανῶν. ἥτοι νὰ δώσωμεν «μαρτυρίαν» ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ γεγονότος τῆς μᾶς Ἐκκλησίας.

Ἐπὶ πλέον, λοιπόν, ὅλων τῶν ἄλλων λόγων, πιεζόμενοι ὑπὸ τοῦ αἰτήματος τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, τοῦ χριστιανοῦ καὶ τοῦ μὴ χριστιανοῦ, αἰτήματος ἀγωνιώδους. τοῦ ὁποῦ οὗ πλέον εὐήκοος ἀκροατὴς εἶναι Ἐκεῖνος ποὺ ἔδρυσεν τὴν Ἐκκλησίαν Του διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου ὅλου. καλοῦ-

μεθα ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ κόσμου νὰ δώσωμεν ἀπὸ τῆς Πάτμου «μαρτυρίαν Ἰησοῦ».

Τὸ ἀποκαλυπτικὸν καὶ προφητικόν, ἔτι δὲ καὶ ἐσχατολογικὸν μῆνυμα τῆς Πάτμου περιγράφει τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ θεολογικὴν μας εὐθύνην.

Ἀδελφοί,

Ἔτι ἐν μᾶς λείπει κατὰ τὴν συνάντησίν μας ταύτην ἐν Πάτμῳ, τὸ οὐσιωδέστατον, ποὺ ἡ ἔλλειψις του διαχωρίζει τὴν περίπτωσιν τῆς ἐλεύσεώς μας ἀπὸ ἐκείνης τοῦ Ἰωάννου, καὶ ποὺ καθιστᾷ πλέον ἀνάγλυφον τὴν τραγικότητα τῆς ἀμαρτίας τῆς διαιρέσεως καὶ ἐπαυξάνει τὴν εὐθύνην μας ὡς Ἐκκλησιῶν καὶ ὡς θεολογικῶς διαλεγομένων.

Ἐξηγοῦμαι: Ὁ Ἰωάννης ἐγένετο ἐν Πάτμῳ «ἐν τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ», ἤτοι ἦλθεν εἰς τὴν Πάτμον, καίτοι ἐξόριστος καὶ δέσμιος, ὅμως «ἐν τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ», δηλαδὴ ἐν τῇ μεγίστῃ καὶ ἁγιωτάτῃ στιγμῇ τῆς εὐχαριστιακῆς κοινωνίας. Τῆς εὐχαριστιακῆς ἐκείνης κοινωνίας ποὺ ἦτο καὶ εἶναι εἰς τὸν αἰῶνα ἡ ἔκφρασις τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Αὕτῃ ἡ ἔκφρασις, ἐν τῇ παγκοίνῳ εὐχαριστιακῇ κοινωνίᾳ, ἀποτελεῖ τὴν θεολογίαν τοῦ Λόγου καὶ τὴν «μαρτυρίαν Ἰησοῦ».

Ἡμεῖς, ἀδελφοί, ἐγενόμεθα ἐν Πάτμῳ οὐχὶ «ἐν τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ», δηλαδὴ οὐχὶ ἐν τῇ εὐχαριστιακῇ κοινωνίᾳ. Ὅμως συνήλθομεν εἰς ἑαυτοὺς καὶ μετ' ἀλλήλων, διὰ νὰ ἐτοιμάσωμεν τὴν «κυριακὴν ἡμέραν» καὶ ταύτην διὰ «μαρτυρίαν Ἰησοῦ» τῷ κόσμῳ.

Ταῦτα ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ταῖς κατὰ τόπους ἀγίαις τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις ἐν τε τῇ Δύσει καὶ τῇ Ἀνατολῇ.

Ἀδελφοί,

Ὁ στόχος ἡμῶν ὁ ἅγιος εἶναι καὶ ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ «κυριακὴ ἡμέρα», ἤτοι ἡ πλήρης εὐχαριστιακὴ κοινωνία «ἐν ἀφελότητι καρδίας» καὶ «ὁμοθυμαδόν» (Πρ. 2,46).

Τὸ λοιπόν, καθ' ὃ δύναμαι νὰ ἐκφράσω πνεῦμα τῆς Ἀνατολῆς, ἐδῶ εἰς τὴν Πάτμον καλοῦμεθα τὰ δύο μείζονα τμήματα τοῦ Χριστιανισμοῦ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως νὰ συμμορφωθῶμεν πρὸς τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, ὅπως Οὗτος ἐξεφράσθη καὶ διευτυπώθη ὑπὸ τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας.

Διὰ τοῦτο, ἐν πρώτοις ἀναγόμεθα εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν πρώτην συνάντησιν τοῦ ἐνσαρκωθέντος Λόγου τοῦ Θεοῦ μετὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης συναντῶμεθα.

Καὶ πάλιν ἐξηγοῦμαι.

Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ συνήνητησε τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν κατάστασιν ἐκείνην ποὺ αὕτῃ εὗρίσκετο κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐνανθρωπήσεώς Του.



Συναντώμεθα εἰς τὰς καταστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας εὐρισκόμεθα τὴν στιγμὴν ταύτην, ἐκκλησιαστικῶς καὶ θεολογικῶς. Ἡ τοιαύτη συνάντησίς μας εἶναι μία ὑπαγόρευσις καὶ μία ἐπέκτασις τῆς θεανθρωπίνης συναντήσεως, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ θεμελιῶδες ἰδρυτικὸν καὶ ἐσχατολογικὸν στοιχεῖον τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ λυτρώσας ἡμᾶς, δὲν μᾶς συνήντησεν ἔξω τῆς Συναγωγῆς καὶ τῆς Ἀγορᾶς. Ἦλθε καὶ μᾶς συνήντησεν ὅπου εἴμεθα, ὅλους, Ἰουδαίους καὶ Ἕθνη, ἐν τῇ Συναγωγῇ καὶ τῇ Ἀγορᾷ.

Κατακολουθοῦντες τῇ θεανδρικῇ συμπεριφορᾷ τοῦ Θεοῦ Λόγου, καλούμεθα νὰ συναντήσωμεν ἀλλήλους, ὅπου καὶ ὅπως σήμερον εὐρισκόμεθα, διὰ νὰ ὀδεύσωμεν ἀπὸ κοινοῦ πρὸς τὸν Κύριον τῆς εἰρήνης καὶ τῆς δόξης.

Ἐν τῷ ἰωαννείῳ τούτῳ πνεύματι ἀγάπης καὶ θεολογίας, ὑπὸ τὰς ἐνώπιον ἡμῶν προϋποθέσεις καὶ προοπτικές, ἀντιλαμβανόμεθα οἱ πάντες, ὅτι ἡ στιγμὴ αὕτη τῆς διαλογικῆς συναντήσεως ἡμῶν εἶναι ἱστορική, κρίσιμος καὶ ἀπολύτως ὑπεύθυνος δι' ὅλους τοὺς συμμετέχοντας.

Μὲ τὰς σκέψεις ταύτας καὶ ἐν τῇ ὑπακοῇ καὶ μόνῃ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, καθιεροῦμεν σήμερον καὶ ἀνοίγομεν ἐνώπιον Ἐκείνου τὸν ὑπὸ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἡμῶν ὁμοφώνως ἀποφασισθέντα καὶ ὑπὸ τοῦ Πάπα Ἰωάννου-Παύλου τοῦ Β' καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Δημητρίου τοῦ Α', κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐκ Φαναρίου ἐξαγγελθέντα θεολογικὸν τοῦτον διάλογον, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπαναβεβαίωσιν τῆς ἀρρήκτου συνδέσεώς της πρὸς τὸν θεῖον Ἰδρυτὴν της, τὴν Κεφαλὴν της, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, Ὁν συνήλθομεν ἐδῶ, ἵνα δοξάσωμεν σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἐπικαλεσθῶμεν τὸ ἔλεος Αὐτοῦ, πρεσβείαις τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου Μαρίας, τῆς Παναγίας Μητρὸς Αὐτοῦ καὶ θετῆς μητρὸς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, καὶ πάντων τῶν Ἀγίων.

Ἀδελφοί, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν:

Κύριε, Σὺ, «ὁ ὢν καὶ ὁ Ἦν καὶ ὁ Ἐρχόμενος» ἔρχου. Ἀμήν.

## 2. ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ

*Τοῦ Σεβ. Καρδινάλιου Ἰωάννου Βιλλεμπραντς κατὰ τὴν ἐναρκτήριον Δοξολογίαν διὰ τὸν Θεολογικὸν Διάλογον εἰς τὴν Πάτμον.*

Ἀγαπητοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί,

«Τῷ ἀγαπῶντι ἡμᾶς καὶ λύσαντι ἡμᾶς ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλείαν, ἱερεῖς τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ, αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν» (Ἀποκ. 1,5-6). Ἀρχίζομεν τὴν πρώτην συγκέντρωσιν τῆς Μικτῆς Ἐπι-

τροπῆς μεταξύ τῆς Καθολικῆς καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μὲ μίαν τελετὴν κοινῆς προσευχῆς, τὴν ὁποίαν τελοῦμεν εἰς τὴν νῆσον Πάτμον, καὶ ἡ δοξολογία αὐτῇ τοῦ πρώτου κεφαλαίου τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου μοῦ ἔρχεται αὐθόρμητα εἰς τὸν νοῦν καὶ πληροῖ τὴν καρδίαν μου μὲ αἰσθήματα χαρᾶς καὶ προσκυνήσεως. Φωτίζει τὴν συγκέντρωσίν μας καὶ μᾶς ὑποδεικνύει τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ τὴν διέπῃ.

Πράγματι, ὅλοι μαζί στρεφόμεθα πρὸς τὸν Κύριον. Πρὸς τὸν Κύριον ὁ Ὅποῖος μᾶς ἀγαπᾷ. Πρὸς τὸν Κύριον, ὁ Ὅποῖος μᾶς ἐλευθερώνει. Πρὸς τὸν Κύριον ὁ Ὅποῖος μᾶς ἐνώνει. Πρὸς τὸν Κύριον ὁ Ὅποῖος μᾶς συγκεντρώνει ἐδῶ διὰ νὰ ἀνακαλύψωμεν τὰς ὁδοὺς πρὸς τὴν ἐπανασύνθεσιν τῆς πλήρους κοινωνίας μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν μας.

Ἡ συνάντησίς μας ἀρχίζει εἰς τὴν Πάτμον, νῆσον εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, ἐκεῖ εὐρισκόμενος «διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ» καὶ ὅπου ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ γράψῃ βιβλίον καὶ νὰ τὸ στείλῃ εἰς τὰς ἑπτὰ Ἐκκλησίας τῆς Ἀσίας (Ἀποκ. 1,9-11). Ἡ ὁπτασία τοῦ Ἰωάννου σχετικὰ μὲ τὴν γενικὴν ἀνανέωσιν εὐρίσκεται οὕτως εἰς τὸν ὀρίζοντα τῆς συναντήσεώς μας: «καὶ εἶπεν ὁ καθήμενος ἐπὶ τῷ θρόνῳ· ἰδοὺ καινὰ ποιῶ πάντα» (Ἀποκ. 21,5). Ἡ ἀνασύστασις τῆς πλήρους κοινωνίας μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν μας ἐντάσσεται εἰς τὴν γραμμὴν αὐτῆς τῆς τελικῆς ἀνανέωσεως, ἡ ὁποία πηγάζει ἀπὸ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἀπὸ τὴν πραγματοποιήσιν ὅλων τῶν ἀπαιτήσεων του. Ἡ κοινωνία ὅλων γύρω ἀπὸ τὸν Θεὸν θὰ εἶναι τὸ τέλος τῆς ἱστορίας μας: «καὶ ἤκουσα φωνῆς μεγάλης ἐκ τοῦ θρόνου λεγούσης: ἰδοὺ ἡ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ σκηνώσει μετ' αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ λαοὶ καὶ αὐτοῦ ἔσονται καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς μετ' αὐτῶν ἔσται, καὶ ἐξαλείψει πᾶν διάκριον ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν» (Ἀποκ. 21,3.4α). Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας, παγκόσμιον μυστήριον σωτηρίας, εἶναι ἡ ἀρχή, ὁ σπόρος καὶ τὸ μέσον αὐτῆς τῆς μεγαλυτέρας καὶ τελικῆς ἐνότητος. Οὕτω προσηυχῆθη ὁ Ἰησοῦς, ὁ μέγας Ἱερεὺς, ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας: «ἵνα πάντες ἐν ᾧσιν, καθὼς σύ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ καὶ ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ᾧσιν, ἵνα ὁ κόσμος πιστεύῃ ὅτι σύ με ἀπέστειλας» (Ἰωάν. 17,21). Ἡ ἱστορικὴ πραγματοποιήσις αὐτῆς τῆς κλήσεως συνήντησε τὴν ἀντίστασιν τῆς ἁμαρτίας, ἡ ὁποία φέρει πάντοτε διαίρεσιν. Ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἀποκαλύψεως, εἰς τὰς ἐπιστολάς ποὺ ἀπευθύνει εἰς τὰς ἑπτὰ Ἐκκλησίας, τὰς παροτρύνει θερμῶς εἰς τὴν ἀγνότητα τῆς πίστεως καὶ εἰς τὴν συνοχὴν τῆς ζωῆς καὶ τῆς πίστεως τὴν ὁποίαν ἔλαβον. Ἄν ἐπαινεῖ κάθε μία ἀπ' αὐτὰς διὰ τὸ καλὸν τὸ ὁποῖον ἐπιτελεῖται καὶ διὰ τὴν πιστότητα, καλεῖ ἐπίσης τὴν κάθε μίαν εἰς τὴν μετάνοιαν καὶ εἰς τὴν μεταστροφὴν: «οὐ γὰρ εὗρηκά σου ἔργα πεπληρωμένα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μου· μνημόνευε οὖν πῶς εἴληφας καὶ ἤκουσας, καὶ τήρει καὶ μετανόησον» (Ἀποκ. 3,2-3). Ὡς μία ἐπωδός, ὡς μία ὑπενθύμισις τῆς βασικῆς ἀπαιτήσεως διὰ ἐγρήγορσιν, διὰ κα-

λωσύνην, κάθε μία ἀπὸ τὰς ἐπιστολάς καταλήγει εἰς αὐτὴν τὴν φράσιν: «ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις» (Ἀποκ. 2,7.11.17.29· 3,6.13.22).

Αἱ Ἐκκλησίαι μας, κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας, ἔδωσαν προσοχὴν εἰς τὰς ὑποδείξεις τοῦ πνεύματος καὶ ἐφρόντισαν, ὥστε νὰ ἀκολουθήσουν τὴν ὁδὸν εἰς τὴν ὁποίαν τὰς καλοῦσε, τὴν ὁδὸν μιᾶς ἰδιαίτερας προσπάθειας διὰ νὰ ἐπανασυσταθῇ ἡ πλήρης κοινωνία.

Ὅπως ἡ Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ τὸ ὑπενθύμιζεν εἰς τοὺς καθολικοὺς, ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐγεννήθη τὸ κίνημα πρὸς τὴν ἐνότητα (Unit. Red. 1). Καὶ εἰς ποῖον ὀφείλομεν, ἂν ὄχι εἰς τὸν Ἅγιον Πνεῦμα, τὴν διαδικασίαν τοῦ ἐξαγνισμοῦ τῆς καρδίας καὶ τῆς μνήμης χάρις εἰς τὸν ὁποῖον, πέραν τῶν διαφορῶν, καθολικοὶ καὶ ὀρθόδοξοι, ἀνεγνωρίσθημεν ἀδελφοί, μέλη τῆς ἰδίας οἰκογενείας τοῦ Θεοῦ; Τὸ Πνεῦμα τοῦ Κυρίου ἡγειρεν εἰς τὰς Ἐκκλησίας μας προσωπικότητας μεγάλου κύρους, εὐπηθεῖς εἰς τὴν ἐνέργειάν Του καὶ πεπεισμένους ὑποστηρικτὰς τῆς προσεγγίσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν μας, μὲ στόχον τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πλήρους ἐνότητος. Περιοριζόμενοι νὰ ἀναφέρωμεν ἐλαχίστας ἀπ' αὐτὰς τὰς προσωπικότητας, αἱ ὁποῖαι εὕρισκονται ἤδη ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ ὀνομάσωμεν ἐδῶ τὸν Πατριάρχην Ἀθηναγόραν, τὸν Πάπα Ἰωάννην ΚΓ', τὸν Μητροπολίτην Λένινγκραδ Νικόδημον, τὸν Πάπα Παῦλον τὸν Στ', τὸν Καρδινάλιον Μπέα.

Χάρις εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος αἱ δειλαὶ πρῶται ἐπαναλήψεις ἐπαφῆς προὐχώρησαν σιγὰ-σιγὰ ἀλλὰ ἀσταμάτητα, μέχρις ὅτου νὰ μᾶς ὁδηγήσουν εἰς τὸ σημεῖον, τὸ ὁποῖον εὕρισκόμεθα σήμερον: μίαν συνάντησιν ἐπίσημον τῶν Ἐκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι ζητοῦν νὰ διαλευκάνουν ὅλας τὰς δυσκολίας, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν μεταξύ των, ὥστε νὰ φθάσουν εἰς τὴν πλήρη ἐνότητα μὲ μόνον σκοπὸν νὰ ὑπακούσουν εἰς τὸν μοναδικὸν τῶν Κύριον, ὥστε νὰ κηρύξουν τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ μὲ μεγαλυτέραν ἀποτελεσματικότητα καὶ πειστικότητα εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς μας.

Ἡ συνάντησίς μας λαμβάνει χώραν μόλις μετὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς — ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ Πνεῦμα κατῆλθε εἰς ἕκαστον τῶν μαθητῶν, ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ μαθηταὶ ἐπληρώθησαν πνεύματος Ἁγίου (βλ. Πραξ. 2,3-4). Αὐτὸ τὸ βασικὸ καὶ συνεχὲς γεγονός τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας παραμένει τὸ πρότυπον, κατὰ τὸ ὁποῖον ἔχει κληθῇ νὰ ἐκτυλιχθῇ ἡ χριστιανικὴ ζωή: «Ὅλοι πλήρεις τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος, ὁ καθεὶς λαμβάνων τὸ ἴδιον δῶρον.

«Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶν, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα» βεβαίῳ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τοὺς χριστιανοὺς τῆς Κορίνθου, καὶ προσθέτει «Ἐκάστῳ δὲ δίδεται ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον» (Α' Κορ. 12,4 καὶ 7). Εἶναι σαφές, τοῦτο δὲν ἰσχύει μόνον εἰς τὸ ἀτομικὸν ἐπίπεδον, ἀλλὰ ὀφείλει

ὡσαύτως νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὴν ζωὴν τῶν Ἐκκλησιῶν μας, ποὺ ἔχουν κληθῇ νὰ ζήσουν εἰς διαφορετικὰ ἱστορικὰ καὶ πολιτιστικὰ περιβάλλοντα. Αἱ Ἐκκλησίαι μας, ἐνῶ ἔλαβον τὴν αὐτὴν πίστιν ἀνέπτυξαν κατὰ διαφορετικούς τρόπους αὐτὸν τὸν χριστιανικὸν πλοῦτον καὶ ἡ κληρονομία ἡ ὁποία μᾶς παρεδόθη ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἐγένετο δεκτὴ κατὰ ποικίλους τρόπους καί, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἐρμηνεύετο κατὰ διαφόρους τρόπους, συμφώνως πρὸς τὴν ποικιλίαν ἀντιλήψεως τῶν τρόπων ζωῆς» (βλ. Unit. Red. 14). Αἱ διαφορετικαὶ αὐταὶ πορεῖαι συναντῶνται εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, τὴν λειτουργικὴν, τὴν πνευματικὴν, τὴν πειθαρχίαν, τὸν τρόπον ἐκφράσεως, παρουσιάσεως καὶ ὁργανώσεως τῆς σκέψεως σχετικὰ μὲ τὰ μυστήρια τῆς πίστεως. «Δὲν εἶναι, λοιπόν, ἐκκλησιαστικὸν τὸ γεγονός, ὅτι ὠρισμένοι ὅψεις τοῦ ἀποκεκαλυμμένου μυστηρίου ἦσαν ἐνίοτε πληρέστερον κατανοηταὶ καὶ ἐπαρουσιάζοντο κατὰ καλῦτερον τρόπον ἀπὸ τοὺς μὲν παρὰ ἀπὸ τοὺς δέ, οὕτως ὥστε νὰ πρέπει νὰ θεωρήσωμεν αὐτὰς διαφόρους θεολογικὰς διατυπώσεις, ὡς συμπληρωματικὰς μᾶλλον ἢ ὡς ἀντιθέτους (Unit. Red. 17).

Ἐπὶ αὐτὴν τὴν προοπτικὴν ὀφείλει νὰ τοποθετηθῇ ἡ ἐργασία μας ἐν ὅψει τῆς τελείας κοινωνίας ἐν τῇ πίστει, μὲ σεβασμὸν εἰς τὴν πολλαπλότητα καὶ εἰς τὴν διαφοροποίησιν, ἀμφοτέραι ἀπαραίτητοι διὰ νὰ ἐκφράσουν τὸν ἀπέραντον πλοῦτον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν δωρεῶν του. Ὑποκλινόμενοι ἐν πνεύματι προσκυνήσεως πρὸ τοῦ ἀκατανόητου καὶ ἀφάτου μεγαλείου τοῦ Θεοῦ, αἰνοῦντες καὶ εὐχαριστοῦντες διὰ τὴν ἀποκάλυψιν, τὴν ὁποίαν μᾶς κάμει ὅταν μᾶς καλῇ νὰ συμμετάσχωμεν εἰς τὴν ζωὴν, δυνάμεθα νὰ ἐμπλουτίσωμεν οἱ μὲν τοὺς δὲ καὶ νὰ ἀφεθῶμεν νὰ ὀδηγηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος πρὸς ὁλόκληρον τὴν ἀλήθειαν. Τοιοῦτοτρόπως εἶναι δυνατόν νὰ πράξωμεν ἔργον θεολόγων, καὶ ἀγαπῶντες ἀλλήλους νὰ καταντήσωμεν ἐν μιᾷ καρδίᾳ εἰς τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀποκαλυφθείσης εἰς ἡμᾶς ἀληθείας.

Ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ ἐν Κυρίῳ,

Πόσον ὠραῖον καὶ εὐχάριστον εἶναι νὰ εὑρεθῶμεν ὅλοι ὁμοῦ εἰς αὐτὴν τὴν νῆσον, εἰς αὐτὴν τὴν περιοχὴν, τὴν εὐλογημένην καὶ ἡγιασμένην μὲ τὴν παρουσίαν καὶ τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων, νὰ πλεύσωμεν εἰς τὴν θάλασσαν, νὰ διατρέξωμεν τὰς ἀκτὰς, ὅπου οἱ Ἀπόστολοι εὐηγγελίσαντο τὸν λαόν, ὅπου ἐδεινοπάθησαν ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἐνταῦθα ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης μᾶς ἀφῆκεν τὴν ἀρχαιότεραν τοῦ μαρτυρίου: τὴν Ἀποκάλυψιν. Εἶναι μία μελέτη ἐπὶ τοῦ μηνύματος, ἐπὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ, ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ ἐπὶ τῆς νύμφης, τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ βιβλίον τοῦτο δὲν προσανατολίζεται, ὅπως τὰ Εὐαγγέλια, πρὸς τὴν ἐπίγειον ζωὴν τοῦ Ἰησοῦ· προσανατολίζεται μᾶλλον πρὸς τὴν ἐπανεμφάνισίν του ἐν τῇ δόξῃ. Δὲν περιγράφει, ὅπως αἱ Πράξεις τῶν Ἀπο-

στόλων, τὴν ἱστορίαν τῶν πρώτων χρόνων τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ δίδει τὴν θέαν τῆς πορείας της διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἐρμηνεύει καὶ ἐξηγεῖ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀποστολῆς της. Ἠννόησε τὸν διωγμὸν, τὸν πόνον, ὡς ὁδὸν πρὸς τὴν νίκην, διὰ τοῦ πόνου καὶ τοῦ διωγμοῦ ἡ Ἐκκλησία ἀκολουθεῖ τὴν ὁδὸν τοῦ Χριστοῦ, "Ὅστις διῆλθε διὰ τοῦ θανάτου εἰς τὴν Ἀνάστασιν, εἰς τὴν δόξαν. Εἰσελθὼν εἰς τὴν δόξαν Αὐτοῦ καὶ καθίσας ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς, ὁ Κύριος ἔστειλε τὸ Πνεῦμα, τὸ Ὅποῖον δὲν παύει νὰ καθοδηγῇ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, "Ὅστις εἶναι ἀγάπη καὶ εἰς ὕμνον τῆς ἀληθείας ἐν τῇ ἀγάπῃ. Κατὰ τὴν ὀριστικὴν ὥραν τῆς ἐπιγείου ζωῆς Του ὁ Κύριος προσηυχήθη: «Πάτερ... δόξασόν σου τὸν Υἱόν, ἵνα ὁ Υἱὸς δοξάσῃ Σε» (Ἰωάν. 17,1). Δὲν ἐκράτησε τὴν δόξαν Του διὰ τὸν ἑαυτὸν Του, καὶ συνεχίζει: «Κἀγὼ τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὧσιν ἐν καθῶς ἡμεῖς ἐν» (Ἰωάν. 17,22).

Ἡ δόξα τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ φανέρωσις πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τῆς τελείας Του κοινωνίας μετὰ τὸν Πατέρα. Ὅσοι γνωρίζουν διὰ τῆς πίστεως τὴν δόξαν αὐτὴν τοῦ Χριστοῦ συμπεριλαμβάνονται εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὸν Πατέρα, εἶναι ἐν ἐν Χριστῷ καὶ μεταξὺ των καὶ ἀποβαίνουν οὕτω οἱ ἴδιοι φανέρωσις τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ.

Μήπως ἐφθάσε διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἡ ὥρα κατὰ τὴν ὁποίαν δύναται νὰ προσευχηθῇ μαζὶ μετὰ τὸν Κύριόν της: «Πάτερ ἦλθεν ἡ ὥρα δόξασον ἐκείνους, οἵτινες ἐγένοντο υἱοὶ ἐν τῷ Υἱῷ» ὅπως ὁ Κύριός της, ἔτσι καὶ ἡ Ἐκκλησία διέρχεται διὰ τοῦ πόνου καὶ τοῦ διωγμοῦ. Ἀλλὰ ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον ἐλλείπει διὰ νὰ φανερώσῃ εἰς τὸν κόσμον τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ἑλλειψὶς κοινωνίας καὶ ἐν συνεχείᾳ τὸ ἀποτέλεσμά της, ὁ χωρισμός.

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ εἶναι πάντοτε καθ' ὁδόν, ὁ Κύριος μᾶς δεικνύει τὴν ὁδὸν καὶ μᾶς διανοίγει τοὺς ὀφθαλμούς, ὅπως ἐπραξεν εἰς τοὺς μαθητάς Του εἰς Ἐμμαούς. Τὸ Πνεῦμα μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀλήθειαν ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ, καὶ διὰ μέσου τῶν δυσκολιῶν, τῶν πλανῶν, ὥστε νὰ καταντήσωμεν εἰς φανέρωσιν τῆς δόξης αὐτοῦ πρὸς τὸν κόσμον.

Ἡ σημερινὴ συνάντησις ὀφείλει νὰ εἶναι, παρὰ τὰς ἐλλείψεις της καὶ τοὺς περιορισμούς της, μία διακήρυξις τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ. Τὰ ὅμματα τῶν Ἐκκλησιῶν μας στρέφονται πρὸς ἡμᾶς, ἀλλὰ κυρίως τὸ ὅμμα τοῦ Θεοῦ σταματᾷ ἐφ' ἡμᾶς καὶ τὰ ὦτα Του ἀκούουν τὰς προσευχὰς μας. Ἡ συνάντησις αὕτη ὀφείλει νὰ εἶναι μία στιγμὴ τῆς θείας ἱστορίας, μία στιγμὴ χάριτος ἡ ὁποία ἀποκαλύπτει τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου μεταξὺ ἡμῶν. Εὐρισκόμεθα ἐδῶ, ἀπεσταλμένοι τῶν Ἐκκλησιῶν ἡμῶν, ἡμεῖς, ἐπίσκοποι καὶ θεολόγοι, ἱερεῖς καὶ λαϊκοί. Ὑμεῖς οἱ θεολόγοι, εἰσθε ἐδῶ ὅχι ὡς ἐπιστήμονες, ἀλλ' ὡς ἄνθρωποι τῆς Ἐκκλησίας, δι' ἕνα γεγονὸς τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ συνάντησις ἡμῶν εἶναι μία συνάντησις ἐκκλησιαστικὴ. Ὁ Διάλογος τὸν ὅποῖον ἀρχίζομεν εἶναι συγχρόνως εἰς διάλογος ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι διάλογος ἐκκλησιαστικός.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, Πατὴρ, Υἱὸς καὶ Ἅγιον Πνεῦμα. Ἡ Ἁγία Τριάς δὲν εἶναι μόνον τὸ προτότυπὸν τῆς, εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ὑπάρξεώς τῆς, τῆς ζωῆς τῆς. Ἀτενίζοντες τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας, ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι δὲν ἤντλησε πάντοτε ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀγνὴν καὶ ἀστήρευτον πηγὴν. Ἀναγνωρίζοντες εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ Ἀβελ, ἀναγνωρίζομεν τὰ λάθη τῆς, τὰς περιπλανήσεις τῆς, τὰς ἀπιστίας τῆς. Ἐχρειάσθη νὰ ἀναγεννηθῇ ἐν ὕδατι καὶ ἐν τῷ αἵματι τοῦ Ἀμνοῦ. Ἐκλεγμένη κατὰ πρόγνωσιν Θεοῦ Πατρός, ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος, εἰς ὑπακοὴν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Θὰ ἔχη πάντοτε ἀνάγκην ἀπὸ τὸν ραντισμὸν αἵματος (Βλ. Α' Πέτρ. 1,2), διὰ νὰ εἶναι εἰκὼν ἁσπίλος. Πρὸς αὐτὴν τὴν προοπτικὴν κατευθύνεται ἡ συνάντησίς μας, οὕτως ὥστε οἰκοδομοῦντες τὴν ἀλήθειαν «ἐν ἀγάπῃ αὐξήσωμεν εἰς αὐτόν», ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ κεφαλὴ, ὁ Χριστὸς (Βλ. Ἐφ. 4,15) καὶ νὰ φανερώσωμεν τὴν δόξαν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον καθ' ὅσον εἴμεθα ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα (Πρβλ. Ἐφ. 4,4).

29 Μαΐου 1980.

*Σεβ. Μητροπολίτου Καρθαγένης Παρθενίου Ἐκπροσώπου Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας*

### 3. ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ

*γενομένη κατὰ τὴν Δοξολογίαν ἐν τῷ Καθολικῷ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πάτμου.*

Ἀγαπητὲ ἀδελφέ, Ἅγιε Χαλκηδόνος κ. Μελίτων, Ἐκπρόσωπε τῆς Αὐτοῦ Θειοτάτης Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Δημητρίου.

Ἀντιφωνῶ ἐκ μέρους τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκπροσώπων τῶν Πατριαρχείων καὶ Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν.

Παράδοξα σήμερον ὁ λαὸς τοῦ Κυρίου, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, βλέπει καὶ ἀκούει. Λόγια τοῦ Χριστοῦ, Ἅγιον δῶρον τῆς Πεντηκοστῆς, τοῦ Παρακλήτου, ποὺ σκηνοῖ μέσα μας, ξένα ρήματα. Εἶναι ὁ λόγος του, ἡ προσευχή του «ἵνα πάντες ἐν ὧσιν». Δοῦλοι τοῦ Θεοῦ ὅλοι μας, ἀδελφοί, πορευόμεθα στὸν δρόμο του, προσευχόμεθα μὲ τὴν προσευχή του. Ξένον τὸ θέαμα, ξένον τὸ ἀκουσμα.

Ἡ πορεία μας, ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸ αὐτό, σήμερα, τὴν ἡμέρα αὐτή, τὴν ἀποκαλυπτικὴ, τὴν μαρτυρικὴ καὶ προφητικὴ, ἀρχίζει ἐδῶ, εἰς τὸ Ἱερὸ νησί τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως, εἰς τὴν Σταυροπηγιακὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Χριστοδούλου καὶ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, εἰς τὸ Ἅγιον Σπήλαιον τοῦ ἡγαπημένου μαθητῆ, Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, Ἀποστόλου, Προφήτου, Εὐαγγελιστοῦ, φίλου, θετοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου, πρεσβυτέρου, ἀετοῦ.

Πρέπει να διαβάσωμε όσα γράφει εις τό ευαγγέλιόν του, εις τας τρεις επιστολάς του, εις τήν 'Αποκάλυψίν του, δια τήν 'Αγάπην, να ζήσωμεν ακόμη και όσα δέν γράφει δια «μέλανος και καλάμου και χάρτου», ν' άκούσωμε όσα ήκουσεν «ό άναπεσών» εις τό στήθος του Διδασκάλου, να ίδωμεν τά όράματά του, να ψηλαφήσωμεν, όσα ήγγισε. Να γίνωμε διάκονοι τής ένώσεως τής 'Εκκλησίας με τήν αγάπην τής αληθείας του Χριστού και με τήν αλήθειαν τής αγάπης του, με τόλμην και θάρρος.

Δέν ύπάρχει άλλη όδός. Μόνον ό Διάλογος των δύο αρχαίων, ιστορικών και παροδοσιακών 'Εκκλησιών μας. Δέν είναι Διάλογος ιδικός μας, είναι Διάλογος ιδικός του. Αυτός όμιλει, Αυτός οδηγεί, Αυτός θέλει. Είναι έγγυς και έρχεται ταχύ, ό πρώτος και ό έσχατος, ή αρχή και τό τέλος, τό Α και τό Ω.

'Εδω μάς ώδήγησεν ή παραδοσιακή πρωτοβουλία τής Α.Θ.Π. του Οικουμενικού Πατριάρχου Κυρίου Κυρίου Δημητρίου με τήν 'Αδελφικήν συνεργασίαν των Αρχηγών των Πατριαρχών και των Αυτοκεφάλων 'Εκκλησιών. 'Οφείλομεν χάριτας και θερμώς εύχαριστούμεν. 'Ο Οικουμενικός Θρόνος μένει πιστός εις τήν παράδοσιν και 'Ιστορίαν του, πληροί τό χρέος «τοίς κείνου ρήμασι πειθόμενος». Είναι ή Μεγάλη 'Εκκλησία, ή 'Αδελφή και Μήτηρ, πού μάς έκάλεσεν.

'Ο Διάλογος είναι 'Αποκάλυψις, και ή ένωση θάναι Θεού 'Αποκάλυψις.

'Εδω, εις τήν Πάτμον, έπρεπε ν' αρχίση ή κοινή πορεία, ό Διάλογος.

'Εδω εις τό νησί τής 'Αποκαλύψεως του 'Ιωάννου. Πουθενά άλλοι. Και ό Πέτρος, και ό 'Ανδρέας, και ό Παύλος και ό Μάρκος, και όλοι οι 'Απόστολοι, οι πρώτοι όδοιπόροι τής ήνωμένης μιās 'Εκκλησίας, και οι Πατέρες, και όλος ό λαός, οι άπ' αρχής μέχρι των έσχάτων, οι έγγυς και οι μακράν, και οι αύριανοί, χαίρονται.

Πολλοί θά ήθελαν να ζήσουν τήν χαράν αυτήν.

Πρέπει να εύχαριστήσωμεν τόν Θεόν, πού μάς έχάρισε τήν άγιαν αυτήν ώραν Του.

Παρακαλούμεν, Σεβασμιώτατε και 'Αγαπητέ 'Αδελφέ, να διαβιβάσετε εις τόν Οικουμενικόν Πατριάρχην τας εύχαριστίας και τήν ευγνωμοσύνην μας.

Ευχόμεθα ή 'Αγία Τριάς, ό Πατήρ, ό Υιός και τό "Άγιον Πνεύμα, να ένισχύουν τόν θρόνον Του, να συντηροϋν τήν 'Εκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως, τό Οικουμενικόν Πατριαρχείον, τό Μέγα Μοναστήρι, με τήν πρεσβείαν τής Παναγίας και τας ίκεσίας των 'Αγίων.

Μία αυτήν τήν στιγμήν ή προσευχή μας, μία ή πίστις, ή έλπις και ή αγάπη μας, μία ή 'Εκκλησία.

'Ακούομεν έδω τήν φωνήν του Χριστού και Θεού μας, φωνήν αγάπης και βροντής: «ναί έρχομαι ταχύ».

'Απαντώμεν: 'Αμήν, ναί έρχου Κύριε 'Ιησοϋ.

Πάτμος 29 Μαΐου 1980.



*Καθηγούμενον καὶ Πατριαρχικοῦ Ἐξάρχου Πάτμου Ἀρχιμανδρίτου Ἰσιδώρου*

#### 4. ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ

*Πρὸς τοὺς Συνέδρους τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῶν Ἐκκλησιῶν Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ Ὁρθοδόξου κατὰ τὴν ἐν τῇ Μονῇ τῆς Πάτμου ἄφιξιν αὐτῶν*

Σεβασμιώτατε Ἐκπρόσωπε τῆς Αὐτοῦ Θειοτάτης Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ ἡμῶν Πατριάρχου Γέρον Μητροπολίτα Χαλκηδόνος κ. Μελίτων.

Σεβάσμιοι Ἐκπρόσωποι τῶν Ἀγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν τῆς τε Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἀφ' Ἑσπέρας τῆς Παλαιᾶς Ρώμης γεραρᾶς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἱερὰ συγκίνησις διακατέχει τὴν ἐν Χριστῷ Ἱερὰν Ἀδελφότητα τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Μονῆς καὶ ἐμὲ προσωπικῶς, ὑποδεχομένους σήμερον εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον χώρον, τὰ Ἐλλογιμώτατα Μέλη τοῦ Ὑμετέρου Συνεδρίου.

Ἡ Συγκίνησις αὕτη ποικίλας ἔχει τὰς ἀφορμὰς καὶ ἀπὸ πολλῶν σκέψεων προκαλεῖται.

Καὶ πρώτη μὲν αἰτία ὅτι ἡ Ἱερὰ ἡμῶν Μονὴ καὶ νῆσος αὕτη ἔδωκαν τὴν προσωνομίαν εἰς τὸ Ὑμέτερον Συνέδριον. Τοῦ γεγονότος δὲ τούτου πρωταρχικὴ αἰτία εἶναι «ὁ Υἱὸς τῆς βροντῆς», ὁ Μαθητῆς τῆς ἀγάπης, ὁ Ἱερὸς Εὐαγγελιστὴς τοῦ «ἵνα ἐν ὧσιν», ὁ ὑψιπέτης τῆς θεολογίας ἀετοῦ Ἰωάννης ὁ θεολόγος. Τούτου τοῦ θεσπεσίου ἀνδρὸς οἱ Ἅγιοι πόδες καθηγίασαν πρὸ χιλίων ἐννεακοσίων ἐτῶν τὰ ἱερὰ ταῦτα χώματα, τὰ ὅποια καὶ Ὑμεῖς σήμερον πατεῖτε.

Ἐτέρου δὲ ὁσίου ἀνδρός, τοῦ πολυάστρου χριστιανικοῦ στερεώματος, Χριστοδούλου τοῦ Λατρηνοῦ, μετὰ χίλια ἔτη περίπου, ἀπὸ τῆς θείας παρουσίας τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη καὶ τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ἀφοσίωσις, ἀνῆγειραν τὸ ἱερὸν τοῦτο φρούριον τοῦ Ὁρθοδόξου Χριστιανικοῦ Μοναχισμοῦ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου μέλλετε μετ' ὀλίγον νὰ εἰσέλθετε.

Ἐὰν ὀλίγον στρέψωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, θὰ ἀντικρύσωμεν τὸ Ἱερὸν καὶ Ἅγιον τῆς Ἀποκαλύψεως Σπήλαιον, ὅπου ὁ ἡγαπημένος τοῦ Κυρίου μαθητῆς ἠκροάσατο τῆς φοβερᾶς ἐκείνης φωνῆς τῆς Τριαδικῆς Θεότητος ἐξελεύσεως ἐκ τῆς σχισμῆς τοῦ βραχῶδους χθαμαλοῦ ὁρόφου τοῦ Σπηλαίου. Ἐὰν δὲ περαιτέρω θεωρήσωμεν τὴν πολύπλοκον ἱερὰν νῆσον καὶ τὸν ὀρίζοντα, θὰ ἔχωμεν τὴν αὐτὴν θέαν τὴν ὁποίαν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ὁ ἱερὸς ἐκεῖνος Μύστης καθημερινῶς ἐνητένιζεν.

Ἰδοὺ, ἀγαπητοί, Ἀδελφοὶ καὶ Πατέρες, ἵνα τὴν τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου ἐπαναλάβωμεν ἔκφρασιν, αἱ αἰτίαι τῆς συγκινήσεως ἡμῶν.



Τῆς συγκινήσεως ταύτης καρπὸς εἶναι χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις, διότι παρευρίσκονται ἐνταῦθα τόσαι ἐκλεκταὶ προσωπικότητες τῆς Χριστιανωσύνης, ὅπως ἄρξωνται τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξύ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Διάλογον τοῦ ὁποίου ἐμπνευστὴς καὶ κῆρυξ ὑπῆρξεν ὁ Σεπτὸς Ἑκεῖνος Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀθηναγόρας ὁ Α΄, ὁ ὁποῖος ἠὺδόκησε πρὸ δέκα ἐπτὰ ἐτῶν ἀκριβῶς, νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ αἰωνόβιον τοῦτο Μοναστικὸν Κέντρον καὶ νὰ ἀνέλθῃ τὰς αὐτὰς κλίμακας τὰς ὁποίας καὶ Ὑμεῖς σήμερον, Σεβάσμιοι Ἅγιοι Σύεδροι, ἀνέρχεσθε.

Καλωσορίζω λοιπὸν πάντας Ὑμᾶς εἰς τὴν Ἱερὰν ταύτην αὐλὴν τῆς ἱστορικῆς Πατριαρχικῆς καὶ Σταυροπηγιακῆς Μονῆς καὶ μάνδρας τοῦ Εὐαγγελιστοῦ καὶ θεολόγου, καλωσορίζω πάντας Ὑμᾶς εἰς τὴν μικρὰν ἀλλὰ Ἱερὰν ταύτην νῆσον ὅπου ἠκούσθη ἡ φωνὴ τοῦ Ἁγίου Θεοῦ καὶ ὅπου τὸ πρῶτον «ὁ θεατὴς τῶν ἀρρήτων Ἀποκαλύψεων καὶ ἐρμηνεύς τῶν ἄνω τοῦ Θεοῦ μυστηρίων» ἐβροντοφώνησε τὸ «τεκνία μου ἀγαπᾶτε ἀλλήλους» καὶ τὸ «ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν», ἵνα ἀπὸ κοινοῦ ἀναπέμφωμεν πρὸς τὸν Ὑψιστον τὰς δεήσεις ἡμῶν καὶ ἐπικαλεσθῶμεν τὸν θεῖον Αὐτοῦ φωτισμὸν ὑπὲρ εὐοδόσεως τῶν ἐργασιῶν τοῦ Ὑμετέρου Συνεδρίου.

Καλῶς ῥηλατε Σεβάσμιοι Ἅγιοι Σύεδροι.

*Μητροπολίτου Ρόδου Σπυρίδωνος*

## 5. ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ

*Πρὸς τοὺς Σεβασμιωτάτους καὶ Ἑλλογιμωτάτους Συνέδρους τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς.*

Σεβασμιώτατοι, Ἑλλογιμώτατοι,

Ἡ Παυλικὴ Ἐκκλησία τῆς Ρόδου αἰσθάνεται ὡς εὐλογίαν τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ, τοῦ Δομητόρου τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι ἐπεφυλάχθη εἰς αὐτὴν ἡδὴ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ μακαριστοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου τοῦ Α΄, νὰ γίνῃ ἔδρα τῆς προετοιμασίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Διαλόγου, διὰ τὴν ἐπανένωσιν τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

Αἱ τρεῖς Πανορθόδοξοι Διασκέψεις, αἵτινες συνῆλθον ἐνταῦθα, ἀποτελοῦν ὁρόσημόν εἰς τὴν καμπὴν τῆς ἱστορίας τοῦ Χριστιανισμοῦ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, τοῦ αἰῶνος τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἐχάραξαν μετὰ τὴν περιώνυμον ἐγκύκλιον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τοῦ 1920, καὶ ἔθεσαν ἰσχυρὰς βάσεις καὶ τὰ πλαίσια τῶν θεμάτων τῶν ποικίλων Οἰκουμενικῶν Διαλόγων,

διὰ τὸ μέγιστον πρόβλημα τοῦ συγχρόνου Χριστιανισμοῦ, τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Ἑνότητος τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ.

Ἀλλ' εἰς τὴν εὐλογίαν τοῦ Κυρίου προστίθεται ἡδὴ ἡ χαρά, ἡ ὄντως ἀνέκφραστος, ὅτι αἱ δύο ἀρχαῖαι Ἐκκλησίαι μας, αἱ ἔχουσαι κοινὰς τὰς ρίζας εἰς τὴν Ἀρχέγονον Ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων, ἀφοῦ εἰσῆλθον τάχιστα εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ διαλόγου τῆς ἀγάπης ποῦ ἤρχισεν κατ' ἐπιτυχῇ ἔμπνευσιν τῶν ἀοιδίμων Πάπα Παύλου τοῦ Στ' καὶ Πατριάρχου Ἀθιναγόρου τοῦ Α' εἰς Ἱεροσόλυμα τὸ 1964, εἰσέρχεται νῦν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς ἀληθείας τῆς ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ καὶ τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει περιεχομένης πρὸς ἄρσιν τοῦ Σχίσματος.

Προηγῆθη τὸ εὐτυχέστατον γεγονός τῆς ἄρσεως τῶν ἀναθεμάτων τὸ ἔτος 1965, καὶ κοινὰ καὶ βαθύτατοι καὶ ἀδιάσειστοι εἶναι αἱ ρίζαι εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν τῶν δύο Καθολικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τοῦτο εἶναι τὸ μέγα γεγονός δι' ἀμφοτέρας τὰς Ἀποστολικὰς Ἐκκλησίας τοῦ Κόσμου.

Καὶ τοῦτο τὸ γεγονός ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς ἐλπίδος καὶ θελήσεως τῶν Ἐκκλησιῶν μας ποῦ εἰσέρχονται εἰς τὸν Θεολογικὸν Διάλογον ἐπινεύσει τῶν ἡγετῶν, τῆς Αὐτοῦ Ἀγιότητος τοῦ Πάπα Ἰωάννου-Παύλου τοῦ Β' καὶ τῆς Αὐτοῦ Θειοτάτης Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Δημητρίου, πρὸς ἐπίλυσιν τῶν προβλημάτων καὶ διαφορῶν, τὰς ὁποίας ἐπεσώρρευσε ὁ χρόνος καὶ ἡ ἐπὶ αἰῶνας ἀποξένωσις τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἀλλ' ἡ θέλησις διὰ τὴν ὑπερνίκησιν τῶν δυσχερειῶν καὶ τὴν ἐπίλυσιν τῶν Θεολογικῶν καὶ Ἐκκλησιαστικῶν προβλημάτων εἶναι ἰσχυρά, διότι εἶναι ἐπιταγὴ τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς Μαθητὰς («ἵνα πάντες ἐν ὧσιν»), ὑποχρεωτικὸς κανὼν, ὃν ὀφείλουσι αἱ Ἐκκλησίαι νὰ τηρήσουν, χάριν τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου καὶ τῆς Οἰκουμενικῆς ἀποστολῆς των, εἰς ὥρας ὀξυτάτης παγκοσμίου κρίσεως.

Τὸ μέλλον τοῦ Κόσμου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ πνεύματος τῆς Ἠθικῆς, τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὑπερτέρα τῆς ὁποίας δὲν ἐγνώρισεν ἡ παγκόσμιος ἱστορία τῶν Θρησκειῶν.

Τὴν παγκόσμιον ὁμῶς ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ δύναται μόνον νὰ ἐπιτύχῃ ἡ Μία, Ἀγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ἥς τὰ θεμέλια καὶ διεφύλαξαν αἱ δύο ἀρχαῖαι μας Ἐκκλησίαι εἰς τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους, ἐνθα τὰ δύο οἰκουμενικὰ πνεύματα, τὸ Ἑλληνικὸν καὶ τὸ Ρωμαϊκόν, κατενόησαν τὸ παγκόσμιον κήρυγμα τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Χριστοῦ τῆς ἀληθείας περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Κόσμου τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ ὑπάτου σκοποῦ τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ.

Τὸ μέγα ἔργον τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ ἡ κλασσικὴ μορφή τῶν λειτουργικῶν καὶ τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως εἶναι ὁ καρπὸς τῆς συνεργασίας τῶν δύο πνευμάτων.

Διὰ τοῦτο πιστεύομεν ὅτι ὁ Κύριος θὰ εὐλογήσῃ νὰ καρποφορήσῃ ὁ Θεολογικὸς Διάλογος τῆς ἀληθείας μεταξὺ τῶν Ἀγίων Ἐκκλησιῶν μας καὶ σὰς περιβάλλομεν μετὰ πολλῆς χαρᾶς καὶ ἐξειδικιασμένης τιμῆς καὶ ἀναφωνοῦμεν:

«Ὡς ὥραϊοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων τὴν εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθὰ» (Ρωμ. 1,15).

Παρακαλῶ ὅπως ἐγείρωμεν τὸ κύπελλον ὑπὲρ ὑγείας καὶ μακροημερεύσεως τῆς Αὐτοῦ Ἀγιότητος τοῦ Πάπα Ἰωάννου Παύλου τοῦ Β' καὶ τῆς Αὐτοῦ Θειοτάτης Παναγιότητος, τοῦ προσκυνητοῦ ἡμῶν Πατριάρχου κ.κ. Δημητρίου τοῦ Α', ἐπικαλούμενοι τὰς Θεοδέκτους αὐτῶν εὐχὰς ὑπὲρ εὐδωσέως τῶν ἐργασιῶν ὑμῶν.

*Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνης Μελίτωνος*

## 6. ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ

*Πρὸς τοὺς Συνέδρους μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ἐπισήμου Ἀνακοινωθέντος.*

Ἡ χαρὰ μας ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τοῦ ἀποτελέσματος τῆς ἐργασίας σας ὁμοιάζει μὲ τὴν χαρὰν ἐκείνων πού πρῶτοι, κατὰ τὸν ὄρθρον τῆς μιᾶς Σαββάτων, ἤκουσαν τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου, μὲ τὴν χαρὰν ἐκείνων πού ἤκουσαν ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου τὸ πρῶτον κήρυγμα μετὰ τὴν πεντηκοστήν. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας πού ἐγκλήσθητε εἰς αὐτὴν τὴν αἴθουσαν διὰ νὰ δώσετε μαρτυρίαν διὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἑκατομμύρια ἀνθρώπων σὰς ἀνέμενον ἔξω, ἀνέμενον τὸ μήνυμά σας, τὰ βλέμματά των καὶ αἱ ἀκοές των ἦσαν στραμμένα ἐδῶ.

Μεταξὺ αὐτοῦ ὅλου τοῦ κόσμου εἴμεθα καὶ ἡμεῖς οἱ ὀλίγοι πού τώρα ἤρθαμε μέσα, μᾶς ἐπιτρέψατε νὰ ἔλθωμε μέσα εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ἐργασίας σας, σὰν ἀντιπροσώπια τοῦ κόσμου τοῦ Χριστιανικοῦ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, πού θὰ ἀκούσῃ σὲ λίγο αὐτὸ τὸ Ἀνακοινωθέν. Καὶ ἤλθαμε ἡμεῖς οἱ ὀλίγοι ἀντιπρόσωποι τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ τῶν Ὁρθοδόξων ὅλου τοῦ κόσμου νὰ σὰς ποῦμε μόνον μίαν λέξιν. Σὰς εὐχαριστοῦμε.

## 7. ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ

*τοῦ Δημάρχου Ροδίων κ. Δημητρίου Βενετοκλή πρὸς τοὺς Συνέδρους τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς.*

Σεβασμιώτατοι, Ἐλλογιμώτατοι,

Ὁ Δῆμος τῶν Ροδίων, εἰς τὴν μακρὰν καὶ ἐνδοξον ἱστορικὴν πορείαν του καὶ εἰς τὰ μεγάλα καὶ παγκοσμίου ἀκτινοβολίας γεγονότα τῆς θρησκευτι-

κῆς καὶ Ἐθνικῆς ζωῆς του, μετὰ πολλῆς ἐγκαυχήσεως ὑποδέχεται τὰς ὑψηλὰς Ὑμῶν προσωπικότητας καὶ συγκάταριθμοι μετ' ἀγαλλιάσεως εἰς ταῦτα τὸ ἐξέχον τοῦτο γεγονός τῆς παρουσίας σεβασμίων Ἱεραρχῶν καὶ πνευματικῶν ἀνδρῶν ἐκ τε τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας διὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου, πρὸς ἐπανένωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, εἰς τὴν πόλιν ταύτην.

Τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον, τοῦ ὁποίου ἔχω τὴν τιμὴν νὰ προΐσταμαι, αἰσθάνεται βαθύτατα τὴν ἐξειδικασμένην ταύτην τιμὴν τῆς παρουσίας Ὑμῶν καὶ ὑποβάλλει δι' ἐμοῦ αἰσθήματα σεβασμοῦ πρὸς τοὺς ἡγέτας τῶν Ἐκκλησιῶν, τὸν Πάπαν Ἰωάννην Παῦλον τὸν Β' καὶ τὸν Παναγιώτατον Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην κ.κ. Δημήτριον, καὶ πρὸς πάντας Ὑμᾶς, μὲ τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι πάντες προσευχόμεθα διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ μεγάλου σκοποῦ τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου καὶ ὑπερῆφανευόμεθα ὅτι ἡ Ρόδος, ὑπὸ τῆς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας προκριθεῖσα διὰ τὸ ἀνυπολογίστου ἀξίας τοῦτο ἐκκλησιαστικὸν γεγονός, ἐγένετο τὸ ὀρμητήριον μεγάλων πνευματικῶν ἐξορμήσεων καὶ σπουδαίων ἐκκλησιαστικῶν ἀποφάσεων.

Εὐλαβῶς ὑποκλινόμεθα ἐνώπιον Ὑμῶν καὶ Σᾶς προπέμπομεν μετὰ πάσης τιμῆς, χαρᾶς καὶ ἐλπίδος καὶ εὐχόμεθα νὰ τελεσφορήσουν αἱ ἀποφάσεις Ὑμῶν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Χριστιανοσύνης.

Παρακαλῶ εὐλαβῶς ὅπως δεχθῆτε ἀναμνηστικὸν δῶρον τοῦ Δήμου Ροδίων ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἱστορικῆς ταύτης συναντήσεως.

### III. ΛΟΓΟΣ

*Μητροπολίτου Μύρων Χρυσοστόμου κατὰ τὴν Διοθόδοξον Θεῖαν Λειτουργίαν ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν Ὁρθόδοξον καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς.*

(Ἐξεφωνήθη ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Κρεμαστῆς Ρόδου, τῇ Κυριακῇ, 1ῃ Ἰουνίου 1980).

Σεβασμιώτατοι,

Ἱεροελλογιμώτατοι,

Ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαὶ ἐν Κυρίῳ,

Ἰδοὺ ἔφθασεν ἡ ἡμέρα Κυρίου. Ἀνατολὴ καὶ Δύσις εὐρίσκονται ἤδη ἐπὶ τὸ ἔργον: διαλέγονται ἐν ἀληθείᾳ διὰ νὰ καταλλαγοῦν ἐν ἀγάπῃ. Ὁ θεολογικὸς Διάλογος μεταξὺ Ὁρθοδοξίας καὶ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ ἔχει ἀρχίσῃ. Προσκήσει τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἐπὶ ἐδάφους τῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ, ἐν τῇ Ἱωαννικῇ Νήσῳ Πάτμῳ καθιερωθεῖς, δρομολογεῖται ἡδη ἐμπραγμάτως ἀπὸ τὴν Παυλικὴν Νῆσον Ρόδον.

Ὁ Θεολογικὸς λοιπὸν Διάλογος, ὁ ἀπὸ καιροῦ ἐξαγγελλθεὶς, ὁ ἐπιμελῶς ἐκατέρωθεν προπαρασκευασθεὶς, ὁ ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς Καθέδρας τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου ὑπὸ τῶν Προκαθημένων τῆς Πρεσβυτέρας καὶ τῆς Νέας Ρώμης, τοῦ Παπα Ἰωάννου Παύλου τοῦ Β' καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Δημητρίου τοῦ Α', εἰς τὸν κόσμον διαγγελλθεὶς, ὁ πάντοθεν πλέον ἀναμενόμενος, ὁ πολὺ ὑπὸ πολλῶν διαθυλληθεὶς, ὁ ἀποτελέσας καὶ ἀποτελῶν ἀντικείμενον προσδοκίας ὑπὸ τῶν πολλῶν καὶ ἀμφιλογίας ἄλλων, ὁ Διάλογος, ὡς τὸ αἶτημα τῶν καιρῶν καὶ ὡς ἡ ἔκφρασις τῆς εὐθύνης τῶν Ἐκκλησιῶν, ἤδη διενεργεῖται.

Τὸ γεγονός εἶναι σημαντικόν. Ὁρθοδοξία καὶ Ρωμαιοκαθολικισμὸς ὁδηγοῦνται εἰς συνάντησιν καὶ συζήτησιν, καὶ καλοῦνται εἰς σύμπνοιαν καὶ σύμπτωσιν. Πάντα δὲ ταῦτα ἐν ἰσότητι καὶ ἀληθείᾳ. Τοῦτο πρὸ 17ετίας ὅλης, ἀπὸ τῆς ἰδίας ταύτης Νήσου Ρόδου, τῷ 1963, διὰ τῆς Β' Πανορθόδοξου Διασκέψεως, προϋτάθη καὶ προετέθη. Ἐν ἱστορικῇ ἀκεραιότητι καὶ ἀντικειμενικῇ δικαιοῦσι τῶν θέσεων τῆς χθὲς καὶ τῆς σήμερον. Τοῦτο ἀνεγνωρίσθη ὡς βασικὴ προϋπόθεσις τοῦ Διαλόγου. Ἐν διερευνήσει καὶ ἐξάρσει τῆς κοινῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐν διακριβώσει τῶν σημείων συμπτώσεως ἐκατέρωθεν, ὅσον καὶ τῶν σημείων ἀποστάσεως ἀπ' ἀλλήλων. Εἰς τοῦτο ἤδη συνέπεσαν τὰ δύο μέρη. Τέλος δὲ καὶ ἐν κατανοήσει ἀλλήλων καὶ μὲ διάθεσιν καταλλαγῆς, ἐν ταπεινώσει καὶ ἀγάπῃ. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν πρόθεσιν καὶ ἀπόφασιν τῶν ἐκατέρωθεν Ἐπιτροπῶν.

Αὗται, συγκεκριημέναι ἤδη εἰς φερεγγύους ομάδας πληρεξουσίων φορέων τῶν ἐντολῶν τῶν Ἐκκλησιῶν των, εἶναι ἔτοιμοι νὰ «ἀποδώσουν λόγον παντὶ τῷ αἰτοῦντι» (Ἐβρ. 13,17), ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, νὰ διαλεχθῶν — καὶ μόνον νὰ διαλεχθῶν —, προετοιμάζουσαι τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν θὰ ἔχη ἐπαναρραφῇ ὁ χιτὼν τοῦ Χριστοῦ, αὐτοῦ «τοῦ Κυρίου συνεργούτου καὶ τὸν λόγον βεβαιουόντος» διὰ τῶν σημείων τὰ ὅποια θὰ ἐπακολουθήσουν (Μάρκ. 16,20).

Ὁ ἱερὸς Ἀμβων δὲν θὰ διατρίψῃ σήμερον περὶ τὰ γεγονότα τῆς χθὲς. Οὐτε θὰ κρίνῃ τὰς «τοποθετήσεις» τῆς σήμερον, ταύτας ἢ ἐκείνας τὰς «τοποθετήσεις», ἐναντι τοῦ διεξαγομένου Διαλόγου. Οὐτε θὰ προδιαγράψῃ τὰς προοπτικὰς τῆς αὖριον. Τοιοῦτο προφητικὸν χάρισμα δὲν ἔχει, οὔτε διεκδικεῖ δι' ἑαυτόν. Ἀλλωστε, τὰ πάντα ἀπόκρινται τῷ Κυρίῳ.

Ἐπιθυμεῖ ὅμως ὁ ὁμιλῶν νὰ διαγράψῃ τὰ πλαίσια τοῦ Διαλόγου τούτου. Τὰ πλαίσια τοῦ ἱστορικοῦ ἐν πρώτοις περιβάλλοντος, τὸ ὅποιον θεωρεῖ ὅτι ἔχει ἀλλάξῃ βασικά. Τῆς θεολογικῆς προβληματολογίας τοῦ Διαλόγου, ἡ ὁποία διαφοροποιεῖται ἀπὸ ἐκείνας τοῦ παρελθόντος. Τῶν κοινωνιολογικῶν προϋποθέσεων τοῦ Διαλόγου, αἱ ὁποῖαι, πιστεύει ὅτι εἶναι πιστικαὶ σήμερον. Καὶ ἐν τέλει, τῆς Βιβλικῆς ἐπιταγῆς τοῦ Διαλόγου, ἡ ὁποία εἶναι ἡ μόνη ἡ

ὅποια δὲν ἤλλαξε, καὶ ἡ ὅποια, ὡς ἀπὸ Θεοῦ, προσδιορίζει τὰ γνωρίσματα καὶ τὰ κύρια χαρακτηριστικά τοῦ ἀναλαμβανομένου σήμερον Διαλόγου.

Ἴδου τὰ κύρια σημεῖα τῆς σημερινῆς ὁμιλίας.

\* \* \*

Ἀδελφοί μου,

Ὡμίλησα ἀνωτέρω, πρῶτον, διὰ τὸ ἱστορικὸν περιβάλλον τοῦ Διαλόγου, καὶ εἶπον ὅτι τοῦτο βασικὰ ἔχει ἀλλάξῃ. Ἡ σκέψις αὕτῃ ἰσχύει δι' ἀμφοτέρας τὰς πλευράς.

Ἡ Ὁρθοδοξία, ἐν πρώτοις, δὲν εἶναι πλέον Μεσαίων, δὲν εἶναι μόνον Βυζάντιον, δὲν εἶναι μονοκρατορία ὑπὸ τὴν γνωστὴν δομὴν τοῦ Θεοκρατικοῦ καθεστώτος. Ἡ Ὁρθοδοξία σήμερον, μία, ἀδιαίρετος καὶ συμπαγὴς οὐσα, ἔχει ἐν τούτοις τὰς διαφοροποιήσεις της. Δὲν εἶναι μονόπλευρον καὶ ὁλοκληρωτικὸν δικαιοδοσιακὸν σύστημα, δὲν εἶναι μονοεθνική, δὲν εἶναι κεντρομόλον συγκεντρωτικὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐξουσιῶν συγκρότημα. Εἶναι τι τὸ πολὺ πέραν τούτων. Μὲ ἀμετακινήτους τὰς ἐκκλησιολογικὰς προϋποθέσεις της, ἡ Ὁρθοδοξία ἔχει ἀποκτήσῃ εὐρείας, εὐρυτάτας διαστάσεις. Πέραν τοῦ πληθυσμικοῦ ὄγκου της καὶ τῶν ἑκατομμυρίων τῶν πιστῶν, τοὺς ὁποίους ἐκπροσωπεῖ, πέραν τῆς πολυμερότητος τῶν πολιτισμῶν καὶ τῶν παραδόσεων ποὺ περικλείει, πέραν τῶν κανονικῶν σχημάτων ἐκκλησιαστικῆς δομῆς, τὰ ὅποια παρουσιάζει ὑπὸ τὸ γνωστὸν σύστημα τοῦ Αὐτοκεφαλισμοῦ της, εἶναι μία νέα, ζῶσα καὶ σφριγῶσα πραγματικότητα, μία πολυεδρική δύναμις, ἓνα σύστημα κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν μέσα εἰς τὴν μίαν Ὁρθοδοξίαν, μὲ πλήρη αὐτοσυνειδησίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς συγκροτήσεώς της.

Εἶναι αὐτό, ὅπερ ἡ Ἱστορία τὴν κατέστησεν. Ἐλέχθη προσφυῶς διὰ τὴν Ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι εἶναι «Βυζάντιον μετὰ τὸ Βυζάντιον». Θὰ ἔλεγον ἀνεπιφυλάκτως, ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία τῆς σήμερον εἶναι ἡ ἀνασυντεταγμένη μορφή τῆς Ὁρθοδοξίας τῆς χθές. Καὶ ὅ,τι καλὸν — ὅ,τι ἀμετακινήτως καλὸν — ἔχει κληροδοτηθῇ ἀπὸ τὴν χθές, τοῦτο ἔχει ἀφομοιωθῇ ἀπὸ τὴν ἐμπειρίαν τῶν συγχρόνων ἐκκλησιολογικῶν καὶ ἐκ παραδόσεως διαστάσεων τῆς Ὁρθοδοξίας, ἡ ὅποια καὶ εἶναι, αὕτῃ πλέον ὡς εἶναι σήμερον, ἡ ἱστορικὴ πραγματικότης τῶν νῦν καιρῶν ἐντὸς τοῦ συστήματος τοῦ συγχρόνου Χριστιανισμοῦ. Ὁ μετ' αὐτῆς ἐπομένως Διάλογος πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του τὰ νέα αὐτὰ ἱστορικὰ καὶ πραγματιστικὰ δεδομένα περὶ τὴν Ὁρθοδοξίαν.

Διὰ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν, θὰ πρέπει νὰ ἰσχύουν, δι' ἡμᾶς τοῦλάχιστον οἱ ὅποιοι ἔξωθεν βλέπομεν αὐτήν, ἀνάλογοι πρὸς τὰς ἀνωτέρω διαπιστώσεις. Ἡ ἱστορία ἐπετέλεσε καὶ ἐπ' αὐτῆς τὸ μεταμορφωτικὸν ἔργον της. Καὶ κατέστησεν αὐτὴν αὐτὸ ὅπερ εἶναι. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ πλαίσια,

ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀνετώτερα πρότερον ἐκινεῖτο, ἤλλαξαν. Ἡ Δύσις δὲν εἶναι πλέον Λατινικὸς Μεσαίων, οὔτε στυγνὸς Σχολαστικισμός, οὔτε ἀμετακίνητος Καισαροπαπισμὸς κλπ. κλπ.

Δὲν ἀνήκει εἰς τὸν Ὁρθόδοξον Ἀμβωνα νὰ κάμῃ ἀποτίμησιν καὶ περιγραφὴν τῆς ἐτέρας πλευρᾶς. Τὸ τοιοῦτον ἢ θὰ ἡδικεῖ ἢ — τὸ ὀλιγώτερον — θὰ ἡστόχει.

Πάντως ἡ Ἱστορία εἶναι ἀποφασιστικὴ, διεισδυτικὴ καὶ πολλάκις ἀμείλικτος.

Τοῦτο σημαίνει ὅτι μεταξὺ τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ ΙΙ' αἰῶνος, ἢ τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ὅτε εἶχον ἀναληφθῇ αἱ γνωσταὶ διαδικασίαι διαλόγου καὶ ἐνωτικῶν προσπαθειῶν ἐκατέρωθεν, ὑπὸ τὰς γνωστὰς τότε ἱστορικοπολιτικὰς προϋποθέσεις καὶ συνθήκας, μεταξὺ ἐκείνων, λέγω, καὶ τῶν τελευταίων αὐτῶν δεκαετιῶν τοῦ Κ' αἰῶνος μας ὑπάρχει πανθομολογουμένη διαφορὰ τῶν ἱστορικῶν πλαισίων, τοῦ ἱστορικοῦ σκηνικοῦ τοῦ θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξὺ Ὁρθοδόξου Ἀνατολῆς καὶ Λατινικῆς Δύσεως.

Τοῦτο ὡς μία πρώτη διαπίστωσις.

\* \* \*

Ἀνεφέρθη ἐν συνεχείᾳ, ἀδελφοί μου, εἰς τὴν θεολογικὴν προβληματολογίαν τοῦ Διαλόγου, καὶ εἶπον ὅτι αὕτη διαφοροποιεῖται ἀπὸ ἐκείνας τῆς χθές. Τοῦτο εἶναι ἐπίσης σαφές καὶ ἀναντίρρητον.

Ἐλέχθη ἀπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς καὶ ἐγένετο ἀποδεκτὸν ἐκ τῆς ἐτέρας, ὅτι «ὁ Διάλογος δέον νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὰ ἐνοῦντα τὴν Ὁρθόδοξον καὶ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν στοιχεῖα».

Ἀλλ' ἤδη εἰς τὴν διατύπωσιν ταύτην ὑπάρχει κεφαλαιώδης καὶ αἰσθητὴ διαφοροποίησις. Καὶ ἐξηγοῦμαι. Εἶναι ἀδύνατον, ἐπὶ παραδείγματι νὰ λησμονηθῇ ἡ προβληματολογία τῶν παλαιότερων χρόνων, ἀφ' ὅτου δηλαδὴ Ἀνατολὴ καὶ Δύσις εἶχον συνειδητοποιήσῃ τὰς διαφορὰς των, ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος καὶ ἐξῆς — ἐὰν μὴ καὶ πολὺ πρότερον — μέχρι καὶ τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ παρελθόντος ΙΘ' αἰῶνος, μέχρι καὶ πρὸ ὀλίγων ἀκόμη δεκαετηρίδων ἀπὸ τῆς σήμερον. Σαφῶς οἱ δύο κόσμοι εἶχον τοποθετηθῇ ἐναντι τῶν διαιρούντων αὐτοὺς σημείων. Καὶ οἱ μὲν Ὁρθόδοξοι, μὲ ἐξονυχιστικὴν καὶ ἐμμονον λεπτολογίαν, καλυπτομένην ἀπὸ τὴν πατερικὴν ἐμπειρίαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ βυζαντινισμοῦ τῆς ἐποχῆς, οἱ δὲ Ρωμαιοκαθολικοὶ μὲ τὰς ἀμετακινήτους «θέσεις» των, τὰς ἐμπνεομένας ἀπὸ τὴν κατὰ σύστημα καὶ Σχολὰς διαλεκτικὴν τοῦ Σχολαστικισμοῦ καὶ τοῦ Νεοσχολαστικισμοῦ των, ἐπέμενον ἀμφότεραι αἱ πλευραὶ εἰς τὰ διαχωρίζοντα αὐτὰς μεγάλα ἢ μικρὰ θέματα. Καὶ οὕτω ἐτροφοδοτεῖτο ἡ διαμάχη, ἡρῴνετο ἡ ἀπόστασις, διαϊωνίζετο τὸ μῦθος,

συνυπουργούντων βεβαίως καὶ τῶν μὴ-θεολογικῶν παραγόντων, ἀπὸ τῆς πολιτικῆς μέχρι καὶ τῶν ἐπεκτατικῶν διαθέσεων, ποῦ τόσον εὐρέως ἐγνώρισε τὸ παρελθόν.

Σήμερον; Ὅλα αὐτὰ διαγράφονται ἢ θὰ διαγραφοῦν μὲ μίαν μονοκονδυλιάν; Ὁχι, βεβαίως. Τοῦτο ἐλέχθη — καὶ πάλιν ἀπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς — καὶ ἐγένετο ἀποδεκτὸν ὑπὸ τῆς ἐτέρας, ὅτι ἡ μελέτη καὶ διερεύνησις τῶν ἐν-οὐντων σημείων, «οὐδόλως σημαίνει ὅτι εἶναι ἐπιθυμητὸν ἢ καὶ δυνατὸν νὰ ἀποφευχθοῦν τὰ διακρίοντα τὰς δύο Ἐκκλησίας προβλήματα. Σημαίνει μόνον, ὅτι ἡ ἐναρξίς τοῦ διαλόγου δεόν νὰ γίνη ἐν πνεύματι θετικῷ καὶ ἐν τοιούτῳ πνεύματι νὰ ἀντιμεταπισθῶσι τὰ ἐκ τοῦ μακραίωνος χωρισμοῦ συσσωρευθέντα προβλήματα».

Ἄρκοῦν, νομίζω, τὰ ὀλίγα αὐτὰ διὰ νὰ καταδειχθῇ, ὅτι ἡ προβληματολογία δὲν ἀμβλύνεται, δὲν ἀπλοποιεῖται, δὲν παραθεωρεῖται, δὲν προδίδεται. Ἀπλῶς διαφοροποιεῖται, ὁδηγεῖται πρὸς νέαν ἀξιολογικὴν ἱεράρχησιν τῶν διαφορῶν καὶ ἀποβαίνει οἰκοδομητικώτερα.

\* \* \*

Τὸ τρίτον σημεῖον τοῦ λόγου μου ἀνεφέρετο εἰς τὰς κοινωνιολογικὰς προϋποθέσεις τοῦ Διαλόγου, τὰς ὁποίας εἶπον ὅτι θεωρῶ πιεστικάς.

Ἐδῶ τὸν πρῶτον λόγον ἔχει, ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἦσον καὶ ἐν τῇ Δύσει, ὁ Λαὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ Λαὸς τοῦ Θεοῦ τάσσεται ὑπὲρ τῆς καταλλαγῆς, τῆς συναδελφώσεως, τῆς ἐνότητος ὅλων τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων ἐν μέσῳ ἐνὸς κόσμου πολλαχῶς διηρημένου, ἐκκοσμικευομένου, συγκλονιζομένου ἀπὸ τὰς ἐναντίας δυνάμεις τῆς ἀρνήσεως τοῦ Θεοῦ. Εἶναι αὐτὸς ὁ Λαὸς, ὁ ὁποῖος νυχθημερὸν δέεται τοῦ Κυρίου αὐτῶν τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, εὐσταθείας τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως».

Πρέπει νὰ ἐνημερωθῇ — καὶ τοῦτο ἰσχύει δι' ἀμφοτέρας τὰς πλευράς. Πρέπει δὲ νὰ ἐνημερωθῇ οὐχὶ ἐλλειπῶς. Καὶ πρέπει νὰ μὴ ὁδηγῇται εἰς ἐσφαλμένας εἰκόνας τοῦ ἐπιχειρουμένου ἔργου. Τοῦτο ἀποτελεῖ ὀριστικὴν προϋπόθεσιν τοῦ Διαλόγου.

Πέραν τούτου δὲν νομίζω ὅτι, ἐκεῖ καὶ ἐδῶ, ὑπάρχει ὁ ἀντιλέγων εἰς τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ Διαλόγου, ἐφ' ὅσον φυσικὰ θὰ διατηρηθοῦν οἱ τεθέντες ὅροι, θὰ ἀποφευχθοῦν αἱ ἀκρότητες, θὰ ἀποκλεισθοῦν αἱ συμπεφωνημέναι μέσα λύσεις καὶ οἱ συμβιβασμοί, καὶ θὰ ἀρθοῦν τὰ ἐπιπροσθούτα εἰς τὸν Διάλογον καὶ εἰς τοὺς σκοποὺς τοῦ Διαλόγου ἐμπεδισμένα.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἄς μοι ἐπιτραπῇ νὰ ἀναγνώσω μίαν παράγραφον ἀπὸ τὸ βασικὸν Κείμενον, τὸ ὁποῖον προϋτάθη ἀπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς καὶ



ἐγένετο ἀπὸ κοινοῦ ἀποδεκτόν, καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ «Κ ε ἰ μ ε ν ο ν - π λ α ῖ - σ ι ο ν» τοῦ παρόντος Διαλόγου. Λέγει τὸ Κείμενον: «Ὁ διάλογος τῆς ἀγάπης δέον νά συνοδεύῃ συνεχῶς τὸν θεολογικὸν διάλογον, ὥστε νά ὑποβοηθῇται ἡ λύσις τῶν δυσχερειῶν καὶ νά ἐνισχύηται ἡ καλλιέργεια τῶν ἀδελφικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, τόσον ἐπὶ τοῦ τοπικοῦ, ὅσον καὶ ἐπὶ τοῦ γενικωτέρου πεδίου, ἀναθεωρουμένων δυσαρέστων καταστάσεων, ὡς ἐπὶ παραδείγματι τῆς «Ο Ὑ ν ἱ α ς» τοῦ Π ρ ο σ η λ υ τ ι σ μ ο ὦ κ.τ.τ. Γενικῶς, ὁ θεολογικὸς διάλογος δύναται νά εἶναι καρποφόρος μόνον ἐν ἀτμοσφαίρᾳ ἀγάπης, ταπεινοφροσύνης καὶ προσευχῆς».

Ἰδού, ἀδελφοί μου, διατὶ θεωρῶ τὰς κοινωνιολογικὰς προϋποθέσεις τοῦ Διαλόγου ὡς «πιστικὰς» σήμερον. Αἱ κοινωνίαι ἔχουν κουρασθῇ ἀπὸ τὰς ἀμφιλογίας τῆς χθές. Αἱ ὑγιεῖς κοινωνίαι ἔδειξαν καὶ δεικνύουν τὴν προτίμησίν των ὑπὲρ τοῦ οἰκοδομητικοῦ διαλόγου εἰς ὅλους τοὺς χώρους. Καὶ βεβαίως καὶ εἰς τὸν χώρον τῶν Ἐκκλησιῶν.

Κάποτε ἐπεβάλλοντο λύσεις ἐκ τῶν ἄνωθεν καὶ ἀπωθοῦντο ἀπὸ τὰς μάζας. Ἡ Ὁρθοδοξία ἔχει μακρὰν πεῖραν τοῦ πράγματος αὐτοῦ. Σήμερον αἱ κινήσεις ἱποτελοῦν ἀπαίτησιν τῶν μαζῶν καὶ ἐπιβάλλονται ἐκ τῶν κάτω. Κώφευσις εἰς ταύτας δὲν νοεῖται. Δι' αὐτὸ καὶ θεωρητέα ὡς πιστικαὶ αἱ κοινωνιολογικαὶ προϋποθέσεις τοῦ συγχρόνου Διαλόγου τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὁ ἱερὸς ἄμβων ἐπισημαίνει τοῦτο καὶ ἐπαναλαμβάνει: Ἀρκεῖ ὁ Διάλογος νά γίνη «ἐν ἀτμοσφαίρᾳ ἀγάπης, ταπεινοφροσύνης καὶ προσευχῆς». Καὶ προσθέτει: «Κ α ἰ ἔ ν ἱ σ ὀ τ η τ ι , κ α ἰ ἔ ν ἁ λ η θ ε ῖ α , κ α ἰ ἔ ν ε ἰ - λ ι κ ρ ι ν ε ἰ α ».

\* \* \*

Καὶ ἤδη ὁ λόγος περὶ τοῦ τετάρτου καὶ τελευταίου γνωρίσματος τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου, ὡς β ι β λ ι κ ῆ ς ἐ π ι τ α γ ῆ ς.

Ἀδελφοί μου. Τὰ γνωρίσματα καὶ τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξὺ Ὁρθοδοξίας καὶ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ, ὅπως ἄλλωστε καὶ παντὸς Διαλόγου, φέρουν τὴν σφραγίδα τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀλήθεια. Εἶναι σοφία. Εἶναι ἀγάπη. Καὶ αὐτὸς ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος εἶναι «ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ» (Ἀποκ. 1,8) κατὰ τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, «ἐντέλλεται ταῖς Ἐκκλησίαις», καὶ πάλιν κατὰ τὸν αὐτὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, νά ζοῦν κατ' ἀλήθειαν καὶ κατὰ σοφίαν καὶ κατ' ἀγάπην. Ἐπομένως ὅλαι αἱ ὀψεις τῆς ζωῆς καὶ ὑπάρξεώς των, τῆς πορείας καὶ συνυπάρξεώς των, πρέπει νά ἐμπνέωνται ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ γνωρίσματα.

Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὅσα διακρατοῦν, ὡς στοιχεῖα πίστεως, διδασκαλίας καὶ παραδόσεως, πρέπει νά τὰ διακατέχουν ἐν ἀληθείᾳ καὶ σοφίᾳ καὶ

ἀγάπη. Ἡ Ὁρθοδοξία ἔδωκε πλειστάκις μαρτυρίαν τοῦ τοιούτου γνωρίσματος της.

Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπέλθῃ ἡ στιγμή νὰ ἐπιχειρηθῇ ἀντίδοσις αὐτῶν ἄτινα διακρατεῖ ἐκάστη πλευρά, αὕτη πρέπει νὰ γίνῃ καὶ πάλιν ἐν ἀληθείᾳ καὶ σοφίᾳ καὶ ἀγάπῃ.

Ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος λέγει ἐν προκειμένῳ: «...Μὴ κατακαυχᾶσθε καὶ ψεύδεσθε κατὰ τῆς ἀληθείας. Οὐκ ἔστιν αὕτη σοφία ἄνωθεν κατερχομένη, ἀλλ' ἐπίγειος, ψυχικὴ, δαιμονιώδης. Ὅπου γὰρ ζῆλος καὶ ἐρίθεια, ἐκεῖ ἀκαταστασία καὶ πᾶν φαῦλον πρᾶγμα» (Ἰακ. 3,14). Καὶ ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος ἐπιλέγει: «Ἡ δὲ ἄνωθεν σοφία πρῶτον μὲν ἀγνή ἐστίν, ἔπειτα εἰρηνικὴ, ἐπεικὴς, εὐπειθής, μεστή ἐλέους καὶ καρπῶν ἀγαθῶν, ἀδιάκριτος καὶ ἀνυπόκριτος» (Ἰακ. 3,17).

Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὁλοκληρώνει τὴν ἐν προκειμένῳ ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, γράφων πρὸς τοὺς Κορινθίους καὶ περιγράφων εἰς αὐτοὺς τὴν προσωπικὴν του ἐμπειρίαν εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τῆς ἀληθείας παρ' αὐτοῖς κατὰ τὴν μόνην ἐπιτρεπτὴν σοφίαν, ἥτοι τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ. «Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου, λέγει, οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως, ἵνα ἡ πίστις μὴ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ» (Α' Κορ. 2,5). Εἶναι σαφὲς τὸ νόημα τῶν ἀποστολικῶν τούτων λόγων.

Ἡ σημερινὴ ὁμιλία δὲν εἶναι ἀσφαλῶς νοθετήριος. Εἶναι ἀπλῶς ὑπομνηστικὴ τῶν ἐπιταγμάτων τῶν καιρῶν καὶ τῆς φωτὸς τοῦ Κυρίου.

Πρέπει ἐπομένως ὅλοι νὰ συνειδητοποιήσωμεν, ὅτι «οὐ δυνάμεθά τι κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας» (Β' Κορ. 13,8), καὶ ὅτι οἱ διαλεγόμενοι, ὡς ἐντεταλμένοι τῶν Ἐκκλησιῶν των, ὀφείλουσιν νὰ λαλοῦν «...ἀληθεῖαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ: ὅτι ἀλλήλων μέλη εἰσὶν» (Ἐφ. 4,25).

Νὰ ἐπεκτείνωμεν τὸν λόγον καὶ πρὸς τὸν χῶρον τῆς ἀγάπης; Καὶ Παῦλος, καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης, συνάπτουν τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἀληθεῖαν καὶ τὴν σοφίαν. Εἶναι γνωστὸν τὸ ἰγ' κεφάλαιον τῆς Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὅπερ ἀποτελεῖ ὕμνον πρὸς τὴν ἀγάπην, ὥστε νὰ παρέλκῃ ἡ ἀναφορά του ἐδῶ. Προτιμῶ νὰ ἐπισημάνω δύο ἐκ τῶν πρακτικωτέρων ὑποθηκῶν τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἑθνῶν, τὴν μίαν πρὸς τὸν μαθητὴν του Τιμόθεον καὶ τὴν ἐτέραν πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τῶν Φιλιππῶν.

Εἰς τὴν πρώτην λέγει: «...μηδὲ προσέχειν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις, αἵτινες ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον ἢ οἰκονομίαν Θεοῦ, τὴν ἐν πίστει· τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου» (Α' Τιμ. 1,4-5).

Εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἐπιτάσσει, ἀλλὰ καὶ παρακαλεῖ: «...πληρώσατέ μου τὴν χαράν, ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῆτε, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες, σύμφυχοι,

τὸ ἐν φρονοῦντες. Μηδὲν κατὰ ἐρίθειαν ἢ κενοδοξίαν, ἀλλ' ἐν ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡγούμενοι, ὑπερέχοντες ἑαυτῶν. Μὴ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος σκοπεῖτε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑτέρων ἕκαστος. Τοῦτο γὰρ φρονεῖσθαι ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Φιλ. 2,2-5).

Τί νὰ προσθέσῃ εἰς πάντα ταῦτα ἡ ἀνθρωπίνη κηρυγματικὴ ἐπίνοια; Σιγησάτω. Τιμιώτερόν ἐστιν. Καὶ ἀκουσάτωσαν οἱ πάντες ὅσα ὁ Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ἀπὸ τῆς ιερότητος τοῦ Σπηλαίου τῆς Ἀποκαλύψεως λέγει: «Φόβος οὐκ ἐστὶν ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἀλλ' ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον, ὅτι ὁ φόβος κόλασιν ἔχει, ὃ δὲ φοβούμενος οὐ τετελειώται ἐν τῇ ἀγάπῃ» (Α' Ἰωάν. 4,18).

Ὁ Διάλογος ἤρξατο. Ὅ,τι λέγεται καὶ θὰ λεχθῇ ἐν ἀληθείᾳ, ὅ,τι ὑποστηρίζεται καὶ θὰ ὑποστηριχθῇ ἐν σοφίᾳ — ἐν σοφίᾳ Θεοῦ καὶ ἐν φόβῳ Θεοῦ —, ὅ,τι προωθείται καὶ θὰ προωθηθῇ ἐν ἀγάπῃ, καὶ ἀκόμῃ, λέγομεν, ἐν ἰσότητι καὶ ἐν εἰλικρινείᾳ, δέον νὰ περικλείῃ τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ γνωρίσματα τῆς παρρησίας ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τῆς παρρησίας ἡ ὁποία δὲν ἀπέλιπε τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ ὁποία ἦτο ἡ σφραγὶς τοῦ πνεύματος καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας τῆς πρώτης χριστιανικῆς χιλιετηρίδος.

\* \* \*

Ἀδελφοί μου,

Ταῦτα ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Ἀμβωνος. Κατὰ τὰ λοιπὰ δὲ πάντα, εἴη ὁ Παράκλητος βοηθὸς ἐν παντί.

«Ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω τί τὸ Πνεῦμα λέγει ταῖς Ἐκκλησίαις» (Ἀποκ. 2,29).

Ἀμήν.

#### IV. ΕΥΧΗ ΑΝΑΠΕΜΦΘΕΙΣΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΟΞΟΛΟΓΙΑΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΕΠΙ Τῇ ΚΑΘΙΕΡΩΣΕΙ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ.

Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὃ τῷ τιμίῳ Σου αἵματι περιποιησάμενος τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν Σου καὶ χαρισάμενος αὐτὴν τῷ κόσμῳ εἰς σωτηρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, δοξάζομέν Σε σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι.

Εὐχαριστοῦμέν Σοι, ὅτι ἐν τῇ ἀπείρῳ εὐσπλαγγνίᾳ καὶ οἰκονομίᾳ Σου ἐδωρήσω ἡμῖν τὴν ὥραν ταύτην καὶ συνήγαγες ἡμᾶς ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἐπὶ τὸ αὐτό, ἵνα ὁμοθυμαδὸν θεωρήσωμεν τὸ ἅγιον θέλημά Σου καὶ διακονήσωμεν αὐτῷ, γενόμενοι ἐν ἐν τῇ Σῇ ἀγάπῃ καὶ ἀληθείᾳ.

Καὶ νῦν, δεόμεθά Σου Κύριε, ἰλάσθητι ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς, ἄφες ἡμῖν τὰ παραπτώματα τῆς παρακοῆς τῶν ἐντολῶν Σου καὶ καθάρισον τὰς καρδίας καὶ τὰς διανοίας ἡμῶν. Κατάπεμψον ἡμῖν τὴν χάριν Σου τὴν ἐπουράνιον, ἵνα τῷ φωτί Σου ἐλλαμπόμενοι κατίδωμεν πάντες τὰ ἡμῖν ἐλλείποντα καὶ τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενοι, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενοι, κατὰ σκοπὸν διώξωμεν εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν Σου εἰς οἰκοδομὴν τῆς ἐνότητος τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας Σου.

Σοὶ οὖν, τῷ Ἀρχηγῷ καὶ Τελειωτῇ τῆς πίστεως ἡμῶν, τῷ καλῷ τῆς Ἐκκλησίας ποιμένι, παρακατατιθέμεθα τὸν τῇ Σῇ θείᾳ οἰκονομίᾳ διανοιγόμενον διάλογον τοῦτον καὶ τὴν ἐλπίδα, καὶ παρακαλοῦμέν Σε καὶ ἱκετεύομεν, Σὺ αὐτὸς ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν παραγενοῦ, χειραγωγῶν αὐτὸν πρὸς τὸ θεῖόν Σου θέλημα, ἡμῖν δὲ τοῖς ἀναξίτοις δούλοις Σου καὶ πᾶσι τοῖς πιστοῖς Σου ἐν τε τῇ Δύσει καὶ τῇ Ἀνατολῇ δὸς αἰξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθημεν, μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πραΰτητος, μετὰ μακροθυμίας, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως, ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθημεν ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ἡμῶν· εἰς Κύριον, μία πίστις, ἐν βάπτισμα· εἰς Θεὸς καὶ πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσι». Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ ἡ προσκύνησις σὺν τῷ Ὑῖῳ καὶ τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

## V. ΕΠΙΣΗΜΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

(Τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς)

### 1. Δήλωσις τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς Οὐνίας.

Ἐξ ἀφορμῆς τῆς παρουσίας Ρωμαιοκαθολικῶν ἀνατολικοῦ ρυθμοῦ, ὡς μελῶν εἰς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐπιτροπὴν ἐπὶ τοῦ Διαλόγου μετὰ τῶν Ὁρθοδόξων, ὑπενθυμίζομεν ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν παραδέχεται, διὰ λόγους ἀρχῆς, τὴν Οὐνίαν, καὶ δηλοῦμεν ὅτι:

Πρῶτον, ἡ παρουσία Οὐνιτῶν Ρωμαιοκαθολικῶν ἀνατολικοῦ ρυθμοῦ εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν, δὲν σημαίνει ἀναγνώρισιν τῆς Οὐνίας ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ

Δεύτερον, τὸ θέμα τῆς Οὐνίας παραμένει ἀνοικτόν, ὡς ἓνα τῶν προβλημάτων ποῦ θὰ ἀπασχολήσουν τὸν Διάλογον.

### 2. Ἐπιλεγέντα θέματα.

Τὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Θείας Εὐχαριστίας ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ μυστηρίου τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Ἰπὸ τὸν τίτλον αὐτὸν πρέπει νὰ τεθοῦν τὰ ἀκόλουθα εἰδικώτερα ἐρωτήματα:

Α. Πῶς πρέπει νὰ νοηθῇ ἡ μυστηριακὴ φύσις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἐν σχέσει πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα; Ποία εἶναι ἡ σχέσις μεταξὺ τῶν μυστηρίων — καὶ κυρίως τῆς Εὐχαριστίας — καὶ τῆς χριστολογίας, τῆς πνευματολογίας καὶ τῆς τριαδολογίας;

Β. Ποία εἶναι ἡ σχέσις μεταξὺ τῆς Θείας Εὐχαριστίας τελουμένης περὶ τὸν ἐπίσκοπον ὑπὸ τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ ἐνὸς Θεοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν τριῶν Προσώπων;

Γ. Ποία εἶναι ἡ σχέσις μεταξὺ τῆς εὐχαριστιακῆς ταύτης Λειτουργίας τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς κοινωνίας πασῶν τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν ἐν τῇ Μιᾷ, Ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ τοῦ ἐνὸς Θεοῦ ἐν τρισὶ προσώποις;

### 3. Ἀνακοινωθὲν τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ Ὁρθοδόξου.

1. Ἀπὸ 29ης Μαΐου μέχρι 4ης Ἰουνίου 1980 μία Μικτὴ Ἐπιτροπὴ, ἀποτελουμένη ἐξ ἐξήκοντα Ἱεραρχῶν καὶ θεολόγων τῶν Ἐκκλησιῶν Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ Ὁρθοδόξου ἐξ ὅλου τοῦ κόσμου, συνήλθεν εἰς τὰς νήσους Πάτμον καὶ Ρόδον πρὸς ἑναρξιν τοῦ ἐπισήμου Θεολογικοῦ Διαλόγου ἐξ ὀνόματος τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Κατόπιν χωρισμοῦ αἰώνων ἐπεκράτησε πνεῦμα ἀδελφότητος καὶ ἐχάρισε τὴν συνάντησιν αὐτήν. Ἀλλὰ εἰς τὴν συμπεριφορὰν ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν, ἐγκαινισθεῖσαι ὑπὸ τῶν Πανορθοδόξων Διασκεψέων καὶ τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου, ἐπέτρεψαν μίαν προοδευτικὴν προσέγγισιν — διὰ τοῦ οὕτως καλουμένου διαλόγου τῆς ἀγάπης — μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Καρπὸς τοῦ διαλόγου τούτου τῆς ἀγάπης εἶναι ὁ ἐπίσημος Θεολογικὸς Διάλογος, διὰ τοῦ ὁποίου, ὡς ἐλπίζομεν, θὰ ὀδεύσωμεν πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πλήρους ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας.

2. Ὁ Θεολογικὸς Διάλογος ἤρχισε τὴν 29ην Μαΐου ἐν Πάτμῳ καὶ ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ ὁποίου εὐρίσκομεν τὴν πλέον συγκινητικὴν πρόσκλησιν διὰ τὴν χριστιανικὴν ἐνότητα. Ἡ ἐναρκτήριος ἱερὰ ἀκολουθία ἐν τῷ Καθολικῷ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ἐτελέσθη ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Χαλκηδόνος Μελίτωνος, ἐκπροσώπου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Δημητρίου τοῦ Α', εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὁποίου ἀνήκει ἡ Πάτμος. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν αἱ δύο ἀντιπροσωπεῖαι ἤρχισαν τὸ ἔργον τους ἐν Ρόδῳ, ἐν τῇ νήσῳ τῆς ὁποίας τὴν Ἐκκλησίαν

ἱδρυσεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Ὁ Καρδινάλιος Ἰωάννης Βίλλεμπραντς, Πρόεδρος τῆς Γραμματείας διὰ τὴν Προαγωγὴν τῆς Χριστιανικῆς Ἑνότητος, ἐν Ρώμῃ, ἀπὸ Ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς, καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας Στυλιανός, ἀντιπρόσωπος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς, ἐξελέγησαν συμπρόεδροι<sup>1</sup>.

3. Κατὰ τὰς ἐργασίας ἐπρυτάνευσε πνεῦμα περισυλλογῆς καὶ προσευχῆς καὶ ἐλευθέρως συζητήσεως. Ὅλα τὰ μέλη τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς διεπίστωσαν ὅτι κάθε ἐμβάθυνσις σκέψεως ἐπὶ τῆς πνευματικῆς κληρονομίας τῆς Ἐκκλησίας θὰ παρέμεινε στεῖρα ἂν δὲν συνωδεύετο ἀπὸ ζῶσαν ἐμπειρίαν τῆς κληρονομίας ταύτης, καὶ οὕτως ἔδωσαν μείζονα ἔμφασιν εἰς τὴν προσευχὴν. Οἱ πλέον κατάλληλοι ἱεροὶ Ναοὶ τῆς Ρόδου ἦσαν οἱ χῶροι μιᾶς πανηγυρικῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Λειτουργίας τὸ ἑσπέρας τοῦ Σαββάτου καὶ μιᾶς ἐπίσης πανηγυρικῆς Ὁρθοδόξου Λειτουργίας τὴν πρωτὴν τῆς Κυριακῆς. Αἱ Λειτουργίαι αὗται ἐτετέλεσθησαν ἀμοιβαίως ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς παρουσίᾳ τῶν ἀδελφῶν των τῆς ἄλλης πλευρᾶς.

4. Ἀδελφικὴ φιλοξενία ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ λίαν ἐγκάρδιος καὶ εὐγενῆς ὑποδοχὴ ὥς καὶ διευκόλυνσις ἀπὸ μέρους τῶν ἐπιτοπίων ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν ἀρχῶν ἐβοήθησαν μεγάλως εἰς τὴν δημιουργίαν μιᾶς ἀδελφικῆς ἀτμοσφαίρας μεταξὺ τῶν συνέδρων καὶ διηκόλυναν τὴν ἐπιτυχίαν τῆς συναντήσεως ταύτης. Οἱ σύεδροι ἐξέφρασαν τὴν βαθεῖαν των εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν θερμὴν ταύτην ὑποδοχὴν καὶ περιποίησιν, τῶν ὁποίων ἔτυχον. Εἶναι εὐγνώμονες πρὸς τὴν Διοργανωτικὴν Ἐπιτροπὴν καὶ τοὺς ἐπιτοπίους βοηθοὺς της δι' ὅλας τὰς μετὰ τήσεως λεπτότητος καὶ προσοχῆς προετοιμασίας καὶ διὰ τὴν συνεχῆ βοήθειάν των καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς συνελύσεως.

5. Ἡ συνάντησις τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς ἐν Πάτμῳ καὶ Ρόδῳ ἦτο ἡ ἐναρκτήριος συνέλευσίς της. Κύριος σκοπὸς της ἦτο νὰ καθορίσῃ τὴν διαδικασίαν καὶ νὰ ὀργανώσῃ τὰς λεπτομερείας ἐργασίας τῆς πρώτης φάσεως τοῦ διαλόγου. Ὁ σκοπὸς οὗτος ἐπραγματοποιήθη:

- α) Τὸ σχέδιον διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ Διαλόγου, τὸ προταθὲν ὑπὸ τῆς Μικτῆς Τεχνικῆς Προπαρασκευαστικῆς ἐκ Θεολόγων Ἐπιτροπῆς τὸ 1978 τὸ καὶ ἐγκριθέν. ὑπὸ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, υἱοθετήθη ὁ-

1. Ἡ ἀπουσία τῆς μνείας τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀειμνήστου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυροῦ Ἀθηνάγορου Α', εἰς τὸν ὅποιον, κατὰ μέγιστον μέρος, ὀφείλεται ἡ προώθησις τῆς ἰδέας τῆς ἐνάρξεως τοῦ παρόντος Διαλόγου, εἶναι λίαν αἰσθητὴ ἐν τῷ κοινῷ ἀνακοινωθέντι. Πᾶν σχόλιον ἐπὶ τοῦ προκειμένου παρέλκει.

μοφώνως, ὡς ἡ ἡμερησία διάταξις τῆς πρώτης φάσεως τοῦ Διαλόγου.

- β) Ἐπελέγησαν ἐπακριβῶς τὰ θέματα τῶν ἀρχικῶν θεολογικῶν μελετῶν.
- γ) Συνεστήθησαν Ἰποσπιτροπαί, ἀποτελούμεναι ἐκ Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ Ὁρθόδοξων μελῶν διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῶν κειμένων, τὰ ὁποῖα θὰ παρουσιασθοῦν εἰς τὴν προσεχῇ πλήρη συνέλευσιν τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς.
- δ) Συνεστήθη ἐν μικτὸν συντονιστικὸν ὄργανον (Μικτὴ Συντονιστικὴ Ἐπιτροπὴ) πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς προόδου τοῦ Διαλόγου.

6. Ἐλπίζομεν ὅτι ἡ ἀποκατάστασις τῆς πλήρους κοινωνίας μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν ἡμῶν θὰ συμβάλῃ εἰς τὴν καταλλαγὴν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ εἰς τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου, τῶν ὁποίων ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ σημεῖον καὶ τὸ θεῖον ὄργανον κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ<sup>1</sup>.

Ἐξεδόθη ἐν Ρόδῳ, τῇ 3ῃ Ἰουνίου 1980.

#### 4. Ἀνακοινωθὲν τῆς Διοργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς.

Κατόπιν κοινῆς συμφωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν Ὁρθόδοξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς ἐπραγματοποιήθη ἀπὸ 29ης Μαΐου μέχρι 4ης Ἰουνίου ἐ.ε. εἰς τὴν νῆσον Πάτμον καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὴν νῆσον Ρόδον ἡ ἑναρξίς τοῦ ἐπισήμου Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, κατόπιν προσκλήσεως καὶ μὲ φιλοξενίαν τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Μετέσχον 28 σύνεδροι, ἀντιπροσωπεύοντες τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν, καὶ 28 σύνεδροι, ἀντιπροσωπεύοντες τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἐπὶ διορθόδοξου βάσεως διὰ τῆς συμμετοχῆς ὅλων τῶν Πατριαρχείων καὶ τῶν Αὐτοκεφάλων καὶ Αὐτονόμων Ἐκκλησιῶν.

Ἡ καθιέρωσις καὶ ἑναρξίς τοῦ Διαλόγου ἐγένεε τὴν 29ην Μαΐου εἰς τὴν Ἱερὰν Πατριαρχικὴν καὶ Σταυροπηγιακὴν Μονὴν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τῆς Πάτμου μὲ Δοξολογίαν εἰς τὸ Καθολικὸν τῆς Μονῆς, τῆς ὁποίας προέστη ὁ Ἐκτακτος Πατριαρχικὸς Ἀπεσταλμένος Σεβ. Μητροπολίτης Γέρων Χαλκηδόνος κ. Μελλίτων, ὁ ὁποῖος καὶ προσεφώνησε τοὺς συνέδρους. Ἀπὸ μέρους τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν ὠμίλησεν ὁ Σεβ. Καρδινάλιος Ἰωάννης Βίλ-λεμπραντς, Πρόεδρος τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἀντιπροσωπείας, καὶ ἀπὸ μέ-

1. Ἀντικειμενικῶς μελετῶν τις τὸ περιεχόμενον τοῦ κοινῶς ἀνακοινωθέντος τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ κρίνων τοῦτο ἐκ καθαρῶς θεολογικῆς ἐπόψεως θὰ διαπιστώσῃ τὴν πτωχείαν του καὶ θὰ τὸ χαρακτηρίσῃ ὡς θεολογικῶς ἀέχρουν, ἄοσμον καὶ ἄγευστον».

ρους τῶν Ὁρθοδόξων ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Καρθαγένης κ. Παρθένιος, ἀντιπρόσωπος τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας.

Ἡ πρώτη αὕτη συνάντησις τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ἐκλείσεν ἐν Πάτμῳ μὲ προσκύνημα τῶν συνέδρων εἰς τὸ Σπήλαιον τῆς Ἀποκαλύψεως, ὅπου ἀνεγνώσθησαν, ἑλληνιστί καὶ λατινιστί, ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Χαλκηδόνος καὶ τοῦ Σεβ. Καρδινάλιου Βίλλεμπραντς ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου ἡ Ἀρχιερατικὴ προσευχὴ τοῦ Κυρίου καὶ στίχοι ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ ἐπηκολούθησε προσευχὴ τῶν συνέδρων ἐν περισυλλογῇ καὶ σιγῇ.

Αἱ κυρίως ἐργασίαι ἔλαβον χώραν ἀπὸ τῆς ἐπομένης, 30ῆς Μαΐου, ἐν Ρόδῳ.

Κατὰ τὰς δύο πρώτας ἡμέρας, τὴν 30ὴν καὶ 31ὴν Μαΐου, συνεδρίασαν κεχωρισμένως αἱ ἀντιπροσωπεῖαι τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξέλεξαν μίαν μικρὰν συντονιστικὴν ὁμάδα ἐργασίας, ἡ ὁποία συνῆλθε καὶ εἰργάσθη τὴν 1ην Ἰουνίου.

Συμπρόεδροι ὤρίσθησαν ἀπὸ Ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς ὁ Σεβ. Καρδινάλιος Ἰωάννης Βίλλεμπραντς καὶ ἀπὸ Ὁρθοδόξου ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας κ. Στυλιανός, γραμματεῖς δὲ ἐκατέρωθεν ὁ Πανοσιολ. π. Πέτρος Ντυπρέ καὶ ὁ Ἑλλογ. Καθηγητὴς κ. Στογιάν Γκόσεβιτς.

Τὴν 2αν καὶ 3ην Ἰουνίου συνῆλθε καὶ συνεδρίασεν ἐν ὁλομελείᾳ ἡ Μικτὴ Θεολογικὴ Ἐπιτροπὴ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Κατόπιν ἐξαντλήσεως τῆς ἡμερησίας διατάξεως τῆς πρώτης ταύτης συνελεύσεως τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ἐπιτεύξεως τῶν ἀρχῆθεν τεθέντων στόχων, ἐξεδόθη, κατόπιν ὁμοφώνου ἀποφάσεως, τὸ ἐπίσημον ἀνακοινωθέν.

Διαρκουσῶν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως ταύτης ἐτελέσθησαν τὸ μὲν Σάββατον ἑσπέρας, 31 Μαΐου, εἰς τὸν ἐν Ρόδῳ Ρωμαιοκαθολικὸν Ναὸν τοῦ Ἀγίου Φραγκίσκου μία Ρωμαιοκαθολικὴ συλλειτουργία, εἰς τὴν ὁποίαν παρέστησαν οἱ Ὁρθόδοξοι καὶ ὠμίλησεν ὁ Καρδινάλιος Βίλλεμπραντς, τὴν δὲ πρωτὰν τῆς Κυριακῆς, 1ης Ἰουνίου, ἐν τῷ ἐν Ρόδῳ Ἱερῷ Ναῷ τῶν Εἰσοδίων τῆς Παναγίας Κρεμαστῆς, μία Ὁρθόδοξος Λειτουργία, προεξάρχοντος τοῦ Ἐκτάκτου Πατριαρχικοῦ Ἀπεσταλμένου Σεβ. Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνος κ. Μελίτωνος καὶ συλλειτουργούντων ὄλων τῶν Ὁρθοδόξων Ἱεραρχῶν καὶ ἄλλων κληρικῶν, ἀντιπροσώπων τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, εἰς τὴν ὁποίαν παρέστησαν οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ καὶ ὠμίλησεν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Μύρων κ. Χρυσόστομος. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς λειτουργίας ἀντηλλάγη ὁ ἀσπασμὸς τῆς ἀγάπης.

Ἐκ τοῦ Γραφείου  
τῆς Διοργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς.



## ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

## ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ παροῦσα ἐργασία ἀποτελεῖ ἀνάπτυξιν ἡμετέρας εἰσηγήσεως δοθείσης ἐνώπιον τῶν μελῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τῇ 7.10.81. Ἡ εἰσήγησις αὕτη ἔδωκε τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν εἰς ἅπαντας τοὺς Σεβ. Μητροπολίτας νὰ μελετήσωσι τὸ θέμα ἐπισταμένως καὶ νὰ ἐκφέρωσι τὰς ἀπόψεις των ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ Διαλόγου μεταξύ Ὁρθοδόξιας καὶ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ. Κατόπιν μακρᾶς συζητήσεως καὶ λεπτομεροῦς καὶ ἐμβριθοῦς κατὰ βάθος καὶ πλάτος μελέτης τοῦ περιεχομένου τῆς εἰσηγήσεως ἡμῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου βάσει τῆς μέχρι τοῦδε πορείας τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἐν λόγῳ Διαλόγου καὶ τῶν συνεχῶς ἐναλλασσομένων σχέσεων τῶν δύο διαλεγομένων Ἐκκλησιῶν, τὰ μέλη τῆς Ἱεραρχίας κατέληξαν εἰς ἀξιοσημειώτους ἱστορικὰς ἀποφάσεις, αἱ ὁποῖαι δέον νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς συντονιστικῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν διασφάλισιν τῆς περαιτέρω ὁμαλῆς πορείας τοῦ Διαλόγου.

Αἱ ἀποφάσεις αὗται εἶναι αἱ ἑξῆς:

1. Οἱ διάλογοι θὰ συνεχισθοῦν, ἄλλως ὑπάρχει κίνδυνος ἀπομονώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι καὶ δεδικαιολογημένως ἔστω ἀντιδρῶν εἰς αὐτοὺς (ἐκμετάλλευσις τῆς θέσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐκ μέρους τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας).

2. Ἡ Ἑλλαδικὴ Ἐκκλησία θὰ συνεχίσῃ κατ' ἀρχὴν συμμετέχουσα εἰς τὸν Θεολογικὸν Διάλογον μεταξύ Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, διατηροῦσα ἐν τούτοις τὰς ἐπιφυλάξεις της τόσο πρὸς τὸν Διάλογον αὐτὸν καθ' ἑαυτὸν, διὰ τὴν εὐδωσιν τοῦ ὁποίου ἀπαιτεῖ τὴν ἀπαρέγκλιτον τήρησιν ὠρισμένων βασικῶν προϋποθέσεων, ὅσον καὶ κυρίως πρὸς τὴν Ρώμην.

3. Ἰδιαιτέρως ἀμετακίνητος ἡ θέσις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἔναντι τῆς Ρώμης ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς Οὐνίας καὶ τῶν Διπλωματικῶν Σχέσεων.

α) κατάργησις τῆς Οὐνίας ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀποκλεισμός ταύτης εἰς οἰονδήποτε στάδιον τοῦ Διαλόγου

β) μὴ ἀναγνώρισις ἢ τοῦλάχιστον παγοποίησις τῶν μετὰ τοῦ Βατι-

κανοῦ Διπλωματικῶν Σχέσεων εἰς τὸ σημερινὸν ἐπίπεδον ὡς τοῦτο *de facto* ἐπεβλήθη.

4. Ἐὰν εἰς τοὺς λοιποὺς Διαλόγους ἐδοκιμάσθῃ τὸ σύστημα κοινῶν κειμένων καὶ ἡ κτηθεῖσα ἐμπειρία δὲν ὑπῆρξε καὶ δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀρνητική, τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι εἰς τὸν Διάλογον μετὰ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν δύναται νὰ δοκιμασθῇ τὸ αὐτὸ σύστημα, διότι τὰ διαχωρίζοντα τὰ δύο θεολογικὰ συστήματα Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως δὲν προσφέρονται διὰ τοιαύτην ἐμπειρίαν καὶ δὲν παρέχουν κοινὸν ἔδαφος διὰ κοινὰ κείμενα. Διότι ἐκτὸς τῶν ἄλλων μειονεκτημάτων εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Διαλόγου μετὰ τῆς Ρώμης τὰ κοινὰ κείμενα δύνανται νὰ ἀποβοῦν ἐπικινδύνως παραπλανητικὰ διὰ τὸ Ὁρθόδοξον ποίμνιον καὶ τὴν Ὁρθόδοξον κοινὴν γνώμην.

5. Νὰ ἀναζητηθοῦν, νὰ ὁριστικοποιηθοῦν καὶ καταλλήλως νὰ προωθηθοῦν ὠρισμένα «αἰτήματα» τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὰ ὁμόγλωσσα Πατριαρχεῖα, καὶ δὴ καὶ πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὥστε ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ὑπάρχῃ συντονισμένη γραμμὴ μετὰ τῶν ἡμετέρων Ἐκκλησιῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ μὴ ἐμφανίζεται ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος μόνη αὐτὴ αἵρουσα τὸ βάρος τῆς ἐκ παραδόσεως συντηρητικῆς Ὁρθοδοξίας καὶ νὰ μὴ ὀδηγῇται ἡ Ὁρθοδοξία εἰς τετελεσμένα γεγονότα.

## R É S U M É

Après un accord entre les Eglises Orthodoxe et Catholique-Romaine, du 29 mai au 4 Juin 1980, une Commission mixte constituée de 60 évêques et théologiens des Eglises Catholique-Romaine et Orthodoxe du monde entier s'est réunie dans les îles de Patmos et Rhodes afin de commencer le dialogue théologique officiel au nom de leurs Eglises, qui représentent les deux grandes sections de la chrétienté divisée, celle de l'Orient et celle de l'Occident. La délégation orthodoxe était constituée sur une base interorthodoxe par la participation de tous les Patriarcats et Eglises Autocéphales Orthodoxes. Le dialogue théologique a été ouvert le 29 mai à Patmos où l'Apôtre Saint Jean est venu «en esprit» et «pour la parole de Dieu et le témoignage de Jésus» (Apoc. 1,9-10). Il a été ouvert dans le vénérable monastère stavropigiaque du Patriarcat Oecuménique de «Saint Jean le Théologien» dans l'Évangile duquel nous trouvons le plus émouvant appel à l'unité chrétienne.

Un Te Deum solennel présidé par l'envoyé extraordinaire du Patriarcat Oecuménique S. E. le Métropolite Méliton de Chalcédoine et chanté par les moines du monastère marqua liturgiquement l'ouverture du dialogue. S.E. le Métropolite Méliton de Chalcédoine, en tant que représentant du Patriarche Oecuménique Dimitrios Ier à la juridiction duquel appartient Patmos, adressa une allocution aux participants. Après cette allocution S.E. le Cardinal Jean Willebrands parla au nom des Catholiques-romains et S.E. le Métropolite Parthénios de Carthage, représentant le Patriarcat d'Alexandrie, au nom des Orthodoxes.

La première rencontre de la Commission théologique mixte à Patmos fut clôturée par un pèlerinage à la grotte de l'Apocalypse où furent lus en grec et en latin la prière de Jésus avant sa Passion selon l'Évangile de St. Jean et des versets de l'Apocalypse.

\* \* \*

Les travaux proprement dits commencèrent le jour suivant, 30 mai, à Rhodes, île dont l'Eglise a été fondée par Saint Paul.

Pendant les deux premiers jours (30 et 31 mai), les délégations

des deux Eglises se réunirent séparément et désignèrent un comité de coordination qui travailla le 1er Juin.

Le Cardinal Jean Willebrands, président du Secrétariat pour l'unité des chrétiens à Rome-du côté Catholique-romain - et l'Archevêque Stylianos d'Australie, délégué du Patriarcat Oecuménique - du côté Orthodoxe - ont été choisis comme co-présidents. Le secrétariat fut assuré par le R. P. Pierre Duprey - Catholique - romain - et le Prof. Stoyan Gosevic-Orthodoxe.

La Commission mixte, qui était l'invitée du Patriarcat Oecuménique, a tenu sa première session en assemblée plénière, le 2 et 3 Juin<sup>1</sup>.

\* \* \*

Le travail que nous venons de présenter constitue un développement de notre rapport présenté récemment à l'épiscopat de l'Eglise de Grèce sur le dialogue officiel avec l'Eglise Catholique-romaine. Le but principal de ce dialogue était de définir la procédure et d'organiser les détails du travail pour sa première phase.

Si nous examinons de tout près les travaux de la commission mixte nous devons souligner quelques points négatifs qui, à notre avis, compliquent le travail des deux Commissions. Ces points sont notamment:

La grande hâte qui caractérisa les travaux de la commission mixte, l'absence de préparation psychologique du plérôme de l'Eglise, les difficultés considérables rencontrées lors de la détermination des thèmes de la rencontre suivante, l'insistance - du côté catholique - romain - sur la participation des Uniates à la commission, et enfin, la sous-estimation de la dimension ecclésiologique en tant que base de toute unité ecclésiale et sacramentelle éventuelle.

Tout en énumérant certains points négatifs apparus dans le dialogue théologique dès le début, nous n'avons pas l'intention de donner à nos lecteurs l'impression que la réunion de Patmos - Rhodes n'a apporté que des résultats négatifs. Une telle lecture serait une déformation marquée et inadmissible de la vérité. Celle-ci exige de nous de faire voir l'autre aspect des événements de Patmos-Rhodes et de souligner les points qui augurent bien de l'avenir à l'issue de cette première réunion de la commission théologique mixte.

---

1, Voir le texte du communiqué final dans *La Documentation catholique*, no 1790, 20 Juillet 1980, p. 706.

Ils sont, toujours selon notre avis, les suivants:

1. le fait même de l'ouverture solennelle du dialogue théologique entre l'Eglise orthodoxe et le catholicisme romain par une célébration consacrant cet acte.

2. le respect et la mise en application de la décision des conférences panorthodoxes selon laquelle ce dialogue ne pourrait être engagé que sur un *principe d'égalité*. Ce principe n'a pas été respecté partout et toujours.

3. le fait que les membres des deux délégations aient pu personnellement faire connaissance.

4. le fait même que — pour la première fois depuis l'échec des pseudo-conciles d'union — on ait pu réunir autour de la même table des théologiens, clercs et laïcs, des deux Eglises dans le but de discuter sans parti pris (nous voulons le croire) sur les vérités théologiques qui unissent et divisent (il faudrait dire plus exactement «différencient») celles-ci. Cela était impensable il y a quelques dizaines d'années à peine.

5. l'élection d'un *présidium*, la constitution de la commission mixte de coordination, la création des diverses sous-commissions et l'accord sur leur méthode de travail.

6. la détermination, à partir du rapport proposé par la commission préparatoire, des grands thèmes des études théologiques préalables.

7. la détermination du temps et du lieu de la prochaine réunion de la commission théologique mixte, de la commission de coordination ainsi que des diverses sous-commissions dont chacune a un travail concret et précis à accomplir.

8. la condamnation, à l'unanimité, de l'*uniatisme* par les Orthodoxes dans une déclaration *ad-hoc*<sup>1</sup>.

---

1. Voici le texte de cette déclaration: «A cause de la présence de Catholiques romains de rite oriental en tant que membres de la Commission catholique-romaine pour le dialogue avec les Orthodoxes, nous rappelons que l'Eglise Orthodoxe, pour des raisons de principe, n'admet pas l'uniatisme. Et nous déclarons que: a) La présence de Catholiques-romains de rite oriental dans la Commission des Catholiques-romains ne signifie pas une reconnaissance de l'uniatisme de la part de l'Eglise Orthodoxe; b) Le thème de l'uniatisme reste ouvert, comme un des problèmes qui seront examinés par le dialogue». La Commission catholique a pris acte de cette déclaration sans poser aucune objection (G. Chr. ZAPHIRIS, *op. cit.*, 123).

9. l' accent placé par les deux Eglises ainées sur leur désir d' union ainsi que le soutien à tout effort oecuménique en vue de restaurer l' Eglise indivise une, sainte, catholique et apostolique.

10. comme dernier point augurant bien de l' avenir du dialogue, signalons l' étape encourageante dans laquelle se sont engagées les deux Eglises. Cette situation, avec le temps et le dépassement des difficultés de toutes sortes, pourra peu à peu évoluer naturellement vers l' état des rapports d' avant le schisme.

\* \* \*

Le caractère, le but et l' importance de ce dialogue sont très larges. En effet. Il s' agit non pas uniquement d' un dialogue théologique, mais d' un dialogue ecclésial par excellence car, par l' intermédiaire de leurs représentants, ce sont les Eglises mêmes qui dialoguent. Ce fait les rend responsables non seulement devant leurs propres fidèles mais aussi devant la chrétienté entière et le monde.

Quel qu'ils soient, les fruits des rencontres de Patmos - Rhodes ne doivent en aucune manière être jugés dans le cadre étroit du présent, mais en tenant compte du passé, du présent et de l' avenir; donc, plus largement, en tenant compte de l' éloignement — ecclésial, théologique, social et culturel — millénaire des Eglises d' Orient d' avec celles de l'Occident, de sa persistance aujourd'hui ainsi que de l' éventualité de la réunification de ces deux Eglises dans un avenir proche, lointain ou très lointain. Cette appréciation globale des résultats de la rencontre encourage les deux Eglises à entamer des étapes ultérieures tout en les rendant responsables devant leurs propres fidèles, les fidèles des autres Eglises chrétiennes et devant le monde entier.

Le premier pas en vue de combler la brèche existant entre les Eglises orthodoxe et catholique-romaine a déjà été fait. Certaines peurs ont été dissipées. Mais en même temps — avouons — le — les problèmes épineux exigeant des révisions historiques, dogmatiques, ecclésiologiques, canoniques et liturgiques n' ont point disparu mais, au contraire, ils ont réapparu à la surface d' une manière plus aiguë, plus imposante et plus impérieuse. D' où il devient évident que pour le succès du dialogue on a besoin de «*metanoia*», de temps, de patience, d' honnêteté dans les rapports interecclésiaux, d' égalité des dialogants, du sens de la responsabilité devant l' Eglise et le monde, de la capacité d' éviter toutes positions extrêmes, de la fidélité commune à l' enseignement des Saintes Ecritures et de la tradition, du respect absolu des idées et des positions théologiques de l' interlocuteur, d' exclure toute apologé-

tique inutile ainsi que toute solution basée sur des compromis, de la liberté de penser et de réagir, de la préparation des fidèles et, surtout, de la préparation théologique des deux Eglises.

Cela car les résultats théologiques et ecclésiastiques qu' on attend de la comparaison des deux systèmes différents ne resteront pas limités à la sphère comprenant les deux Eglises en dialogue mais (comme nous le pensons) influenceront aussi le mouvement oecuménique dans son ensemble en faisant naître, surtout dans les Eglises protestantes, le désir de retrouver les principes ecclésio-canoniques de l' Eglise ancienne que, depuis la Réforme, ces Eglises ont soit intégralement rejetés, soit altérés.

*Avant de conclure, notons encore une fois que le succès du dialogue en question - ainsi que du dialogue oecuménique en général-dépendra en définitive, surtout et avant tout, de l' accord ou du désaccord au sujet de l' enseignement sur l'Eglise, lequel constitue le point de controverse le plus central, le plus compliqué et le plus délicat du dialogue oecuménique actuel.*

Dans notre évaluation du travail de la première rencontre de la commission théologique mixte, nous exprimons le voeu que, malgré les hésitations et les objections de certains Orthodoxes et Catholiques-romains sur l'utilité même de ce dialogue, malgré certaines situations regrettables qui font obstacle à son progrès, ce dialogue—qui constitue une étape de premier ordre pour le mouvement oecuménique et pour l' histoire moderne — arrive à des conclusions positives pour la chrétienté persécutée d' Orient et d' Occident, une chrétienté dont les membres sont appelés — en tant qu' «enfants de lumière et de vérité» — à éviter «la rupture de l' unité» (Ignace d' Antioche). De grands progrès ont été accomplis qui permettront de parvenir dans un proche avenir à l'inauguration d'un dialogue franc et constructif, en esprit et en vérité.

\* \* \*

Avant de finir nous citons les propositions suivantes soumises à l' épiscopat de l' Eglise de Grèce, qui ont été unanimement acceptées:

1. Les dialogues, de manière générale, doivent être *continué*s, car autrement les Eglises qui s'y opposent, même pour des raisons valables, risquent de s' *isoler*.

2. L' Eglise de Grèce continuera *en principe* à participer au dialogue entre l' Eglise orthodoxe et l' Eglise catholique-romaine, bien qu' actuellement elle ait des réserves tant au sujet du dialogue lui-même

(pour le succès duquel elle exige que soient respectées certaines conditions essentielles) que des rapports avec Rome.

3. La position de l' Eglise de Grèce, par rapport à Rome, est particulièrement ferme quant à la question de l' *uniatisme* et des rapports *diplomatiques* :

a) abolition de l' *uniatisme* en Grèce et son exclusion de toutes les phases du dialogue.

b) non-reconnaissance ou, du moins, gel des relations *diplomatiques* avec le Vatican telles qu' *elles ont été imposées* actuellement *de facto*.

4. Si au sujet des autres dialogues, le principe de *textes communs* a été éprouvé et l' expérience acquise pas entièrement négative, cela ne signifie pas pour autant, au sujet du dialogue avec l' Eglise catholique-romaine, que le même principe puisse être appliqué. Cela car tenant compte des points qui les séparent, les systèmes théologiques d' Orient et d' Occident ne se prêtent pas à une expérience de cette sorte et ne laissent pas de place à de tels *textes communs*: car, mis à part d'autres inconvénients, des textes de ce type peuvent donner une fausse impression aux fidèles et à l' opinion publique orthodoxe.

5. Il faut formuler, rendre définitives et faire avancer certaines propositions de l' Eglise orthodoxe de Grèce aux Patriarcats orthodoxes et, surtout, au Patriarcat Oecuménique, afin que d' une part, il y ait une ligne commune entre nos Eglises, que d' autre part, l' Eglise de Grèce ne donne pas l' impression que c' est elle, et elle seule, qui porte la responsabilité de l' Orthodoxie traditionnelle et que l' orthodoxie elle-même ne soit mise en face de faits accomplis.